

Sosyalist Enternasyonal Doęuđu ve İki Belge

İLKE

Geçtiğimiz aylarda yapılan CHP'nin Kurultayında, Sosyalist Enternasyonal'e katılma kararı oybirliğiyle alındı. Kamuyunda bu konuda tartışmalar henüz sürüyor. CHP ve CHP yanlıları kararı «kıvanç»la karşılar, sağ eğilimli parti ve yayın organları, bir hayli «gürültü» kopardılar ve «sosyalist», «enternasyonal» sözcüklerinin «rahatsız edici»liğini körüklediler. Geleneksel anti-komünizm histerisini arttırmaya çabaladılar.

Bu arada Sosyalist Enternasyonal'in gerçekte ne olup, ne olmadığı tartışmaların yüzeyselliği arasında gözden kaçırıldı ve bu konu gereği gibi aydınlığa çıkarılmadı.

Bize göre, Sosyalist Enternasyonal bugün uluslararası tekelci sermayenin iktidar alternatiflerinden biri olan sosyal demokrasinin evrensel bir örgütüdür. İşçi sınıfı sosyalistlerinin anladığı anlamda, sosyalizmle, enternasyonalizmle hiçbir ilişkisi yoktur. Tarihsel olarak, işçi sınıfı partilerinin bir araya geldikleri I. Enternasyonalden sonra kurulan II. Enternasyonal, bir süre ilkelerine ihanet ederek, burjuva politikasının yanında yer almış ve işçi sınıfı politikasının özünü boşaltarak reformist bir siyaset izlemeye başlamıştır. İşte bu yapıdaki partilerin sözkonusu birliği sürdürmeleri bugünkü Sosyalist Enternasyonal'in yapısını ifade etmektedir.

Buna göre denebilir ki, devrimci II. Enternasyonal partilerinin yozlaştırılmasıyla biçim ve muhtevası değişen birlik, bilimsel sosyalizmin dışında sosyal demokrasi siyasetinin sürdürücüsü olagelmıştır.

Sosyal demokrasinin sosyalistliği ve enternasyonalistliği bu bakımdan işçi sınıfı sosyalistlerince çok daha farklıdır. Onların sosyalizmi tırnak içinde sosyalizmdir, yani reformizmdir. Enternasyonalizmi ise, kozmopolitizmdir. O halde sosyal demokrasinin Sosyalist Enternasyonal'ini Reformist Kozmopolitan olarak özetleyebiliriz.

Tekrar edelim, Sosyalist Enternasyonal'in II. Enternasyonaliden kaynaklandığı, bu örgüte bağlı olan partilerin, bilimsel sosyalizmin devrimci özünü yadsıyarak, sınıf karşıtlıklarını yok sayıp, bunun doğal sonucu olarak işçi sınıfı ve burjuvazinin sınıf uzlaşmasını öneren reformist partilerin uluslararası bir örgütü olduğu bilinen bir olgudur.

Bugün Sosyalist Enternasyonal'in başkanlığını, tekellerin baş koruyucusu, SPD Başkanı, Juso'ların en yaşlısı Willy Brandt yapıyor.

I. ENTERNASYONAL NEDİR, NASIL DOĞDU?

I. Enternasyonal 1864'te Londra'da İngiltere, Almanya, Fransa ve Polonya sendikacılarının bir araya gelip programlarını «Bütün ülkelerin işçileri birleşin» şiarı ışığında düzenledikleri Uluslararası İşçiler Birliği (International Workingmen Association IWA) adı altında kuruldu. Programında da açıklandığı gibi örgütün amacı mevcut kapitalist sisteme karşı işçi sınıfının kendi çabasıyla oluşacak bir siyasi alternatif yaratmaktı. Marks'ın, Friedrich Bolte'a yazdığı 23 Kasım 1871 tarihli mektubunda da belirttiği gibi «Enternasyonal sosyalist ya da yarı-sosyalist bazı grupların yerine, işçi sınıfının gerçek örgütünü geçirmek için» kurulmuştu. (Marks-Engels, Seçme Yazışmalar, s. 326) Hemen belirtmek gerekir ki Enternasyonalin merkezi kararlar alıp bunları pratiğe geçirmeye yönelik çalışmaları yoktu. Temel amaç dağınık, birbirinden kopuk, yöresel hareketleri derleyip toparlamak ve bunlara bir bütünlük kazandırmaktı:

«IWA'nın görevi şu ya da bu öğretisi sistemini dikte ettirmek değil, işçi sınıfının kendiliğinden hareketini birleştirmek, genelleştirmektir.» (Geçici Genel Meclis Delegeleri için talimatlar, Marks Engels 3 Ciltte Seçme Eserler, s. 1)

Enternasyonalin üyeleri, başlangıçta sayıca oldukça sınırlı olmasına karşın, 1867 ekonomik krizinin doğurduğu güçlü grevler sonunda tüm Avrupa'ya yayılıp, özellikle Fransa, Belçika, İspanya,

Almanya ve İsviçre'de sağlam mevziler kazanmıştı. Bu nicel sıçramanın yanında, örgüt içinde Proudhon'culara ve sonraları Bakunin'ci anarşistlere karşı verilen mücadele de hızlanmış, bu sapmalar büyük ölçüde tecrit edilmişti.

1870'lerde Enternasyonal, Paris Komününü deneyini yaşayıp, proletaryanın sınıf bilincinin politik olgunluğa eriştiğini kanıtladı. Bu Enternasyonalin gelişim sürecinde yepyeni bir evre; Enternasyonalin militan bir sınıf örgütü, başka bir deyişle politik bir parti haline dönüşme evresiydi. Bu arada Bakunin'cilerin saldırıları yoğunlaşmış Enternasyonalin merkeziyetçi mekanizmasına yönelince, 1872 de Marks'ın yoğun çabalarının sonunda ezici bir çoğunluk sağlanarak Bakunin örgütten ihraç edildi. Ve temel ilke olarak:

«Sosyal devrimin zaferini ve nihai amacını, yani sınıfların ortadan kaldırılmasını güvence altına almak için proletaryanın bu örgütünün bir politik parti olması vazgeçilmez niteliktedir.» (Hague Kongresi Kararları, Üç ciltte Seçme Eserler, Cilt II. s. 291) kabul edildi.

I. Enternasyonalin yıkılması 1876 Fildelfiya Konferansıyla resmen ilân edildi. Bu konferansta Jura Federasyonu, Hague kararlarına karşı çıkıp, çoğunluğu sağlayarak Enternasyonali kendi dümen suyunda yürütmeye çabaladı. 1877 de Vervier de toplanan 8. Kongreden sonra I. Enternasyonal tümüyle çöktü. Doğal olarak çöküşün temelinde, örgüt içindeki anarşist unsurların etkisinin bulunmasının yanında Paris komününden

sonra katmerleşen baskılar ve Fransız - Prusya savaşı da çözücü etkenler arasında belirli bir ağırlığa sahipti.

II. ENTERNASYONAL VE REVİZYONİZMİN TARİH SAHNESİNE ÇIKMASI:

1870 sonrasında işçi sınıfı hareketi hakkında hiç tereddüt etmeden söylenecek şey, bu hareketin tam anlamıyla kitlesel bir niteliğe bürünmesidir. 1870 öncesindeki sınırlı sosyalist çevreler, saflarını genişleterek artık politik partiler biçiminde örgütlenirken, sendikalizm de yepyeni boyutlara ulaşmıştı.

Kuruluşu 1889'a rastlayan II. Enternasyonal I. Enternasyonalin tersine daha başından beri değişik ülkelerdeki işçi sınıfı hareketini birleştirecek nitelikte bir merkezîyetçiliğe dayanmıyor, birbirinden tümüyle bağımsız partilerin periyodik olarak toplanmalarını sağlayıp geleceğin sosyalist parlamentosunu oluşturmaya yönelik bir yapıyı içeriyordu. 1889 Temmuzunda toplanan ilk Paris kongresinde sekiz saatlik iş günü için geniş bir kampanyanın başlatılması ve 1 Mayıs'ta uluslararası kitlesel gösterilerin düzenlenmesi kararları alındı.

II. Enternasyonale bu döneme damgasını basan «legal sınıf mücadelesinin» kuramcısı Kautsky oldu. Önceleri Engels'in öncülüğünde, sağdan ve soldan gelen sapmaların birçoğu göğüslemedi, anarşistlerin, politik partilerin kurulmasına ve parlamento içinde de mücadelesinin sürdürülmesine karşı çıkmaları etkisizleştirilirken öte yandan mücadeleyi, salt parlamento sınırları içinde gören eğilimler de tasfiye edildi: 1896 Londra Kongresinde anarşistler örgütten ihraç edildi. İşte bu noktadan sonra devrimci Marksizmin yerine, Kautsky'nin «İktidara giden Yol» (1909) adlı kitabında sergilediği çöküş, yani kapitalizmin tarihi bir gereklilik olarak kendiliğinden yıkılması, parlamenter mücadelenin sınıf mücadelesinin eksenini olduğu görüşü oldukça etkili oldu.

1900 - 1914 arasında işçi partileri güçlenerek iç politikada varlıklarını hissettirmeye başlayıp, toplumsal bir güç olduklarını kanıtladılar. 1900 Paris Kongresinde Uluslararası Sosyalist Büro kuruldu; Paris, Stuttgart, Kopenhag, Basel kongrelerinde temel tartışma militarizme ve savaş tehlikesine karşı uluslararası siyasetin saptanma noktasında odaklaştı. Bununla birlikte revizyonistlerle ortadoks marksistler arasında sürüp giden tartışmalar çoğu kez örgüte bağlı bulunan partilerin özerkliği sorunu örtüsü altında sürdürülmeye çalışılıyor, hatta bazen de «sosyalizmin prensip olarak kolonilere karşı olmadığını» (Schorske, German Social Democracy, 1905 - 1919 s. 79) savunacak derecede su yüzüne çıkıyordu. 1907 Stuttgart Kongresinden beri tartışılmayacak derecede bariz olan, II. Enternasyonal içinde uzlaşmaz eğilimlerin varlığıydı: Rosa Luxemburg «Toplumsal reform ya da devrim» diyerek bu ortamı özetliyordu. 1914'e dek örgüt içindeki çalkantılar daha da büyümüş, Uluslararası Büro ve Sekreterlik işlerliğini tamamen yitirmiş, II. Enternasyonal «çelişkili eğilim ve örgütlerin gevşek bir federasyonu» (Lorwin Labor and Internationalism... s. 92) durumuna gelmişti. 4 Ağustos 1914'de gerek Almanya gerekse de Fransız ulusal Meclislerinde sosyalistlerin de oylarıyla savaşın onaylanması II. Enternasyonalin varlığını sona erdiriyordu.

SOSYALİST ENTERNASYONALİN YENİDEN KURULUŞU:

1914 olaylarından sonra sosyalist hareket gerek uluslararası gerekse ulusal planda bir hayli dağınık durumdaydı. Savaşçı ülkelerdeki sosyalistlerin arasındaki çatışmalar devam ederken, anti - militaristler Zimmerwald hareketi altında birleşerek 1907'de emperyalist savaşı iç savaşa çevirme çağrısında bulundularsa da, reformistlerin sözcülüğünü yapan Kautsky örgütün «savaş değil barış için» kurulduğunu söyleyerek çoğunluk adına karşı çıktı.

I. Dünya Savaşı sonunda sosyalistleri bir araya toplamak için 1919 da Berne ve Lucerne «Konferansları toplandı. Ne ki bu iki konferansın da temelde olan çelişkiyi çözmeye gücü yetmedi. 1920 yılında toplanan Kominterne karşılık, reformist partiler bu kez de «İki Buçukuncu» Enternasyonal olarak anılan Viyana kongresinde bir araya geldiler. Aslında Austro - Marksistlerin etkinliğinde sosyalist hareketin ve «devrimci proletarya hareketinin» birliğini sağlamayı amaçlaması; hattâ bilimsel sosyalizmdeki proletarya kavramını benimseyip, bu kavramın değişik uygulamaları olabileceğini (ki bu kavram II. Enternasyonal partilerinin ezici çoğunluğunca tümüyle yadsınıyordu) onaylaması, İki Buçukuncu Enternasyonalin II. Enternasyonalle 1923'te Hamburg Konferansında birleşip, «İşçi ve Sosyalist Enternasyonalı» yani 1951 de kurulacak olan Sosyalist Enternasyonalin gerçek tarihi temelini oluşturan örgütü kurmasını engellemedi.

İşçi ve Sosyalist Enternasyonal (Labor and Socialist International, LSI) reformizmin ve bilimsizliğin, hatta bunun belirli evrensel ilkeler biçiminde sistemleştirilip reformist partilerin kılavuzu haline getirilmesi ve çağdaş sosyal demokrasinin kuramsal bazını oluşturmaya açısından önemlidir. Sosyal demokrasinin temelinde yatan şeyin sermaye ve emeği uzlaştırma çabasının belki de en açık ve en cüretkâr biçimde dile getirildiği yer de burası olmuştur.

Programda Ostro - Marksistlerin İki Buçukuncu Enternasyonalin ilkelerinden esinlenerek hazırladıkları bölümler, nihai amacın sosyalizmi kurmak, sosyalist üretim biçimini yaratmak ve bunları sınıf mücadelesi tabanında gerçekleştirmek gibi radikal formülasyonları, içermesine karşın, pratikte II. Enternasyonalin etkisi olanca ağırlığıyla duyulur; toplumsal barış, emek sermaye uzlaşması temel alınır, kapitalizm/sosyalizm çatışması giderek, demokrasi/diktatörlük karşıtlığına dönüştürülür. (International

Socialist Congress, Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongresses in Hamburg... s. 97) Açıkça görüldüğü gibi sosyal demokrasinin diktatörlük adı altında yani şu çok evrenselleşmiş olan «hem faşizme hem de komünizme karşıyız» sözleri en açık biçimde burada ortaya çıkar.

Dünyayı sarsan 1934 ekonomik krizi ve yükselen faşist tehlikesi karşısında İSE parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya gelir: 1934 de Brüksel'de Maurice Thorez ve Marcel Cachin (Fransız Komünist Partisi yöneticileri) ile Friedrich Adler ve Emile Vandervelde'nin katıldığı toplantıda İSE partilerinin büyük bölümü Birleşik Cepheye katılmayı reddederler. Emekçi sınıfların faşizme karşı birleşmesini köstekleyen bu ayrılıkçı tutumu Adler «vülger burjuva antibolşevizminin ötesine geçemeyen bir hareket» olarak yorumlarken (L'Internationale socialiste a la veille de la Seconde Guerre mondiale, s. 111) Braunthal «Sosyal demokrasi, Komünizmin baş düşmanı olduğuna bağlamıştır, geleceğini» (Geschichte der Internationale...) İşte bir yandan, faşizme karşı güçlü bir cephenin kurulması sorunu, öte yandan İSE bağlı değişik partilerin örgütçe alınan kararları uygulaması sorunu (İngiliz İşçi Partisinin İSE den bağımsız hareket edeceğini resmen açıklaması) örgütün yıpranmasına, burjuva reformizminin değişik nüansları arasındaki çelişkileri keskinleştirdi ve Mayıs 1940 da İSE resmen yıkıldı: Bu herşeyden önce bilimin inkârının, sınıf uzlaşmacılığının, reformizmin iflâsıydı.

II. Dünya Savaşından sonra reformist partiler yeni bir örgütlenmeye gidebilmek için Mart 1945 de Uluslararası Sosyalist Konferansı toplama çabasına giriştiler. Ne var ki güçlü sosyalist blok karşısında pek şansları olmadığını gördüler. Reformistlerin bu dağınık durumu 1951 de Frankfurt'ta toplanan ve Sosyalist Enternasyonalin kurulmasıyla son bulan konferansa dek sürdü.

1951 FRANKFURT DEKLARASYONU

1. 19. Yüzyıldan bu yana kapitalizm muazzam üretici güçler geliştirdi. Ve bunu yurttaşların büyük çoğunluğunu üretimin denetlenmesinin dışında bırakma pahasına yaptı. Mülkiyet haklarını insan haklarının önüne geçirdi. Hiçbir mülkiyeti ve toplumsal hakkı olmayan yeni bir gündelikçiler sınıfı yarattı. Sınıflar arasındaki mücadeleyi keskinleştirdi.

Dünyamızın herkese iyi bir yaşam sağlayacak kaynaklara sahip olmasına karşın kapitalizm dünya nüfusunun temel gereksinmelerini bile sağlayamadı. Yıkıcı bunalımlar, kitlesel işsizlikler olmaksızın yaşayamayacağını kanıtladı. Zengin ve fakirler arasında keskin çelişkiler; toplumsal güvensizlik doğurdu. Emperyalist yayılmayı, kolonyalist sömürüyü kullanarak, uluslar ve ırklar arasındaki çatışmaları derinleştirdi. Bazı ülkelerde güçlü kapitalistler, geçmişte olduğu gibi barbarlığın faşizm ve nazizm şeklinde baş kaldırmasına yardım ettiler.

2. Sosyalizm Avrupa'da kapitalist toplumun özünde var olan illetlere karşı bir protesto hareketi olarak doğdu. Kapitalizmden öncelikle gündelikçi işçiler en çok zarar gördükleri için, sosyalizm başlangıçta gündelikçi işçilerin bir hareketi olarak ortaya çıktı. Gün geçtikçe daha çok yurttaş-kafa ve kol emekçileri, çiftçiler, balıkçılar, esnaflar, zenaatkarlar, sanatçılar, bilimliler - Sosyalizmin geleceğin anahtarı olduğunu anlıyorlar. Sosyalizm, insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırılması gereğine inanan herkese sesleniyor.

3. Sosyalizm halkları üretim araçlarına sahip olan ya da kontrol eden azınlığın hâkimiyetinden kurtarmayı amaçlıyor. Ekonomik gücü bir bütün olarak halkın eline vermeyi, özgür insanların eşit olarak birarada yaşayacakları bir toplumu amaçlıyor.

4. Sosyalizm dünya sorunları açısından büyük bir güç haline gelmiştir. Propoganda aşamasını geride bırakıp, bizzat pratiğe geçmiştir. Birtakım ülkelerde sosyalist toplumların kuruluşu daha şimdiden başarılmıştır bile. Buralarda kapitalizmin günahları giderek yok oluyor ve toplum içinde yepyeni bir kuvvet doğuyor. Sosyalizmin ilkeleri değerlerini pratikte de gösteriyorlar.

5. Birçok ülkede kontrolsüz, kendi bildiğini okuyan kapitalizm, devlet müdahalesinin ve kollektif mülkiyetin özel kapitalist kuruluşların alanlarını daraltmasına neden oluyor. Giderek daha çok kişi, planlama gereksinmesini benimsiyor. Sosyal güvenlik, hür sendikacılık, endüstriyel demokrasi büyük gelişmeler kaydediyor. Bu gelişim büyük ölçüde sosyalistlerin ve sendikacıların uzun yıllar süren mücadelelerinin ürünüdür. Sosyalizmin güçlü olduğu her yerde, yeni bir toplumsal düzen yaratma yolunda sağlam adımlar atılmıştır.

6. Geçmişte az gelişmiş ülkelerin halkları ulusal bağımsızlık ve daha yüksek yaşam düzeyi için verdikleri mücadelede sosyalizmin yararlarını gördüler, anladılar. Bu ülkelerde değişik koşullara uygun olarak demokratik sosyalizmin değişik biçimleri gelişmektedir. Bu alanlarda sosyalizmin baş düşmanı yerli finans oligarşileri ve yabancı kapitalistlerin kolonyalist sömürü düzenleridir. Sosyalistler politik ve ekonomik demokrasi için savaşırlar, kitlelerin yaşam düzeylerini toprak ve sanayi reformları yaparak, üretici ve tüketici kooperatiflerini geliştirerek, kamu mülkiyetini yaygınlaştırarak yükseltmeye çalışırlar.

7. Sosyalizm bütün dünyada ilerlerken, özgürlüğü ve sosyal adaleti tehdit eden yeni güçler ortaya çıktı. Rusya'daki Bolşevik Devriminden beri, Ko-

münizm Uluslararası İşçi Hareketini parçalamış, birçok ülkede sosyalizmin kurulmasına ayak bağı olmuştur.

8. Komünizm yalan söyleyerek sosyalist geleneğe payı olduğunu öne sürüyor. Aslında bu geleneği tanınmaz hale getiren ta kendisidir. Marksizmin eleştirici ruhuyla bağdaşmayan katı bir din düzeni kurmuştur.

9. Sosyalistlerin insanları kendi aralarında bölen kapitalist sömürüyü kaldırıp özgürlüğü ve adaleti getirmeye çabaladıkları her yerde Komünistler, bu sınıf mücadelesini sadece tek bir partinin diktatörlüğünü kurmak için körüklüyorlar.

10. Enternasyonal Komünizm yeni emperyalizmin aracıdır. Güç kazandığı her yerde özgürlüğü ve özgürlük kazanma şansını yoketmiştir. Militarist bir bürokrasi ve terörist bir polise dayanır. Belirgin bir servet farklılaşması yaratarak yeni sınıflı toplumun kurucusu olmuştur. Zorunlu çalışma ekonomik örgütlemeye önemli bir rol oynar.

11. Sosyalizm katı bir yaklaşım gerektirmeyen uluslararası bir harekettir. Sosyalistler görüşlerini, ister marksizme, ister başka yöntemlere dayanan toplumsal çözümler üstüne kursunlar, ister dini ister hümanist ilkelerden esinlensinler, hepsi aynı amaç için; yani bir sosyal adalet sistemi, daha iyi bir yaşam, özgürlük ve dünya barışı için mücadele ediyorlar.

12. Bilimsel ve teknik gelişmeler insana kendi yazgısını iyileştirmeye ya da kendi kendini ortadan kaldırmaya elverişli güçler sağlamıştır. Bu nedenle üretim ekonomik liberalizmin ellerine bırakılamaz, insan gereksinimleri için sistemli biçimde planlanmalıdır. Ama böyle bir planlamanın kişisel haklara da saygılı olması gerekir.

Sosyalizm gerek ulusal gerekse uluslararası planda özgürlük ve planlamayı temsil eder.

13. Sosyalizmin yaratılması kendiliğinden olmaz. Bu yolda ilerleyen herkesin kişisel katkısını gerektirir. Totaliter şeklin tersine, halka pasif bir rol yükleyemez. Aksine halkın tam ve aktif katkısı olmaksızın başarıya ulaşamaz. Sosyalizm demokrasinin en yüksek biçimidir.

Siyasi Demokrasi

1— Sosyalistler demokratik yolları kullanarak özgür yeni toplumu kurmak için mücadele veriyorlar.

2— Özgürlük olmadan sosyalizm olmaz. Sosyalizm ancak demokrasi yardımıyla gerçekleşebilir. Demokrasi ise ancak sosyalizmde tam anlamıyla kurulur.

3— Demokrasi halkın, halk eliyle, halk için hükümet etmesidir. Şunları güvence altına almak zorundadır:

- a) Her kişinin, devletin keyfi müdahalesi dışında özel yaşam hakkı.
- b) Düşünce, ifade, eğitim, örgütlenme, din gibi siyasi özgürlükler.
- c) Halkın serbest seçimler yoluyla, gizli ve eşit oy kullanma temelinde temsil edilmesi.
- d) Çoğunluğun yönetimi ve azınlığın haklarının korunması.
- e) Yasalar önünde, cinsiyetleri, dilleri, ırkları, dinleri ne olursa olsun her yurttaşın eşitliği.
- f) Kendi dilleriyle her topluluğa özerklik hakkı.
- g) Bağımsız bir hukuk sisteminin varlığı.

4— Sosyalistler her zaman insan hakları için savaşmışlardır. BM Genel Mec-

lisi tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi her ülkede etkin biçimde uygulanmalıdır.

5 — Demokrasi birden çok partinin varolmasını ve muhalefette bulunma hakkını gerektirir. Ne ki, demokrasi, bu olanakları sadece demokrasiyi yıkma yolunda sömürönlere karşı kendini koruma hakkına ve görevine de sahiptir. Politik demokrasinin korunması, halkın çıkarları açısından yaşamsal bir önem taşır. Politik demokrasinin korunması, ekonomik ve sosyal demokrasinin gerçekleştirilmesinin koşuludur.

6 — Kapitalist çıkarların korunmasına dayalı siyasetler demokrasiyi totaliter saldırılardan korumak için gereken birlik ve beraberliği geliştiremez. Demokrasi ancak yazgıları demokrasinin yaşamasına sıkı sıkıya bağlı işçilerin etkin yardımıyla savunulabilir.

7 — Sosyalistler faşist ya da komünist diktatörlükler altında ezilen tüm halklarla, özgürlüklerini koruma mücadelelerinde dayanışmalarını dile getirirler.

8 — Her diktatörlük, nerede olursa olsun tüm ulusların özgürlüklerinin ve sonuç olarak dünya barışının karşısına dikilen bir tehlikedir.

Ekonomik Demokrasi

1 — Sosyalizm kapitalizmin yerine, kamu çıkarlarının özel çıkarlar karşısında öncelik taşıdığı bir sistemi geçirmek uğraşı içindedir. Sosyalist siyasetin dolaysız ekonomik hedefleri işsizliğin ortadan kaldırılması, daha yüksek bir üretime geçilmesi, sosyal güvenliğin ve adil bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesidir.

2 — Bu hedeflere varılabilmesi için üretimin halkın tümünün çıkarları gözönüne alınarak planlanması gerekir.

Böyle bir planlama ekonomik gücün belirli ellerde toplanmasıyla doğal olarak bağdaşmaz. Bu planlama, ekonominin etkin bir demokratik denetimini öngörür. Şu halde Demokratik Sosyalizm kapitalist planlamaya olduğu kadar, her çeşit totaliter planlamayla da taban tabana zıttır; bu iki sistem de üretimin kamusal denetimini ve üretim sonuçlarının adil biçimde dağılımını dışlar.

3 — Sosyalist planlama çeşitli yollardan gerçekleştirilebilir. Sözkonusu ülkenin yapısı kamu mülkiyetinin ve uygulanacak planlama biçimlerinin boyutlarını belirler.

4 — Kamu mülkiyeti var olan özel şirketlerin millileştirilmesiyle olacağı gibi, yeni kamu sektörlerinin, bölgesel işletmelerin, üretici ve tüketici kooperatiflerinin kurulmasıyla da gerçekleştirilebilir.

Bu kamu mülkiyeti biçimleri, kendinde bir amaç değil, topluluğun ekonomik yaşamının ve refahının belirleyicisi olan temel sanayi ve hizmetleri denetlemede, özel tekel ve kartellerin halkı sömürmesini önlemede etkin bir araç olarak kabul edilmelidir.

5 — Sosyalist planlama tüm üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olmasını ön koşul olarak görmez. Özel mülkiyetin bir takım önemli alanlarda, örneğin tarım, el sanatı, küçük ticaret, küçük ve orta sanayi alanlarında yaşamını dışlamaz. Devlet özel mülk sahiplerinin güçlerini kötüye kullanmalarını önlemekle yükümlüdür. Devlet bu kuruluşları, planlı ekonomi çerçevesinde üretimin yükseltilmesine katkıda bulunmaya yöneltebilir, yöneltmelidir.

6 — Sendikalar ve üretici ve tüketici örgütleri demokratik toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır; bunların merkezi bir bürokrasinin ya da katı bir koopera-

tif sisteminin aletleri haline gelmesine asla izin verilmemelidir. Bu gibi ekonomik örgütler, parlamentonun anayasal yetkilerini aşmadan genel ekonomik politikayı biçimlendirmeye katılmalıdırlar.

7 — Sosyalist planlama tüm ekonomik kararların hükümetin ya da merkezi otoritenin ellerine bırakılması anlamına gelmez. Ekonomik güç, planın hedefleriyle uyumlu olduğu her yerde desantralize edilmelidir.

8 — Tüm yurttaşlar, üyesi bulunduğu örgüt ya da kişisel inisiyatifi aracılığıyla üretim sürecinde yerini alarak kamu ve özel sanayi dallarında bürokrasinin gelişmesini önlemelidir.

9 — Demokratik sosyalizm kişisel özgürlüğü ekonomik ve sosyal güvenlik temelinde genişletmeyi, toplumsal refahı daha ileri boyutlara ulaştırmayı amaçlar.

Uluslararası Demokrasi

1 — Sosyalist hareket, başından beri uluslararası bir hareket niteliğinde olmuştur.

2 — Demokratik sosyalizm uluslararasıdır çünkü tüm insanları her çeşit ekonomik, düşünsel ve politik esaretten kurtarmayı amaçlar.

3 — Demokratik Sosyalizm uluslararasıdır, çünkü hiç bir ulusun tek başına bütün ekonomik ve toplumsal sorunlarını çözemeyeceğini kabul eder.

4 — Mutlak Ulusal Hükümlük en yüce ilke olarak onaylanmalıdır.

5 — Sosyalistlerin kurmak için mücadele ettikleri yeni dünya toplumu ancak dünya ulusları arasındaki ihtiyari işbirliğine dayandığı sürece barış içinde tüm boyutlarıyla serpilip gelişebilir.

Su halde demokrasi, ulusların özgürlüklerini ve insan haklarını güvence altına alan uluslararası yasalar temelinde uluslararası planda kurulmalıdır.

6 — Demokratik Sosyalizm, BM örgütünü uluslararası topluluğa giden yolda önemli bir adım olarak görür.

7 — Demokratik Sosyalizm her çeşit emperyalizme karşıdır. Tüm halklara uygulanan baskı ve sömürüye karşı savaşıır.

8 — Anti-emperyalist olmak yeterli değildir. Dünyanın bir çok yeri hâlâ korkunç bir yoksulluk, sefalet, hastalık, cehalet içinde çırpınmaktadır. Dünyanın bir bölgesindeki sefalet, diğer bölgelerindeki refahı tehdit etmektedir. Yoksulluk, sefalet, demokrasinin gelişmesinde önemli bir engeldir. Demokrasi, refah ve barış, dünya kaynaklarının yeniden dağılması, geri kalmış bölgelerdeki üretkenliğin artırılmasını gerektirmektedir. Demokratik Sosyalizm, bu bölgelerin yeni baskı şekillerinin kurbanı olmasını önleyip toplumsal, ekonomik ve sosyal gelişimlerini sağlamasını telkin etmelidir.

9 — Demokratik Sosyalizm dünya barışının korunmasını çağımızın en önemli görevi olarak görür. Barış ancak kolektif bir güvenlik sistemiyle güvence altına alınabilir. Ancak bu, uluslararası silahsızlanma koşullarını yaratabilir.

10 — Barışın korunması, özgürlük mücadelesiyle ayrılmaz bir bütün oluşturur. Çağımızda, özgür ulusların bağımsızlığına yönelik saldırılar savaş tehlikesinin baş sorumlusudur.

Sosyalistler bir özgürlük ve barış dünyası için çalışıyorlar, insanların insanlar tarafından, halkların halklar tarafından sömürülmediği; bireysel şahsiyetin

gelişmesinin insanlığın çok yönlü gelişiminin temel olduğu bir dünya için çalışıyorlar. Tüm emekçileri bu yüce amaç doğrultusunda mücadele etmeye çağırıyorlar.

1962 OSLO DEKLARASYONUNDAN (1)

Toplumsal değişime yönelik en dinamik atılımlar demokratik sosyalist partilerin önemli bir etkiye sahip oldukları ülkelerde ortaya çıktı. Tarih proletaryanın giderek yoksullaşacağını savunan öğretiyi doğrulamadı. Kapitalizmin en kötü yanları, sosyalist partilerin, sendikaların ve kooperatiflerin sürekli eylemleriyle düzeltildi. Yeni mülkiyet ve üretimi denetleme biçimleri doğdu. Kitlesel işsizlikler ortadan kaldırıldı, sosyal güvenlik genişletildi, çalışma saatleri sınırlandı, eğitim ve tatil olanakları yeni boyutlara ulaştırıldı.

Demokratik sosyalistlerin muhalefette oldukları ülkelerde bile, iktidardaki partiler, işsizlik ve toplumsal refah sorunları karşısında kamu oyunun etkisiyle sosyalist çözümler benimseme zorunda kaldılar. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletlerinde, sendika ve ilerici toplumsal güçler etkilerini duyurdular. Demokratik Sosyalizm çok yol katetti, ama önünde yapması gereken daha büyük görevler duruyor. Bugünkü toplumun yaralarını sarmanın tek bir yöntemi yok. Adil bir servet dağılımını gerçekleştirmek için, kamu mülkiyetinin genişletilmesini, tekellerin dizginlenmesi, vergi sisteminin radikal bir reforma uğratılıp tüketicilerin korunması için yeni denetim yöntemleri ve yasalar talep ediyoruz.

Hızlı iktisadi büyümenin sağlanmasında, yeterince yüksek düzeyde yatırımların gerçekleştirilmesinde, çağdaş bilimsel yöntemlerin uygulanmaya konmasında, demokratik kararları alma yetkisine sahip Devlet etkinliği vazgeçilmez bir niteliktedir. Bu, merkezi hükümet sorumluluğu açısından ekonomik ve sosyal planlamayı içerir.

Demokraside işçilerin sanayiye ve genel olarak ekonomiye ilişkin kararlara etkin biçimde katılmalarını sağlayan bir çerçeve oluşturulmalıdır.

Demokrasiler, halkların uzun vadeli çıkarlarını gözeterek; dünya ekonomik gelişimine daha çok katkıda bulunmak üzere ekonomik kaynakları denetim altına alacak yöntemler geliştirmeli, ve bunları yaygınlaştırmalıdır.

Bunun ötesinde, yüksek gümrük duvarlarının kaldırıldığı, para ve değişim bunalımlarının yok edildiği bir uluslararası ticaret düzeninin gelişimine yardımcı olmak için birbirlerine yakın işbirliğine gitmelidirler. Ekonomik planlama ülke sınırlarının dışına taşar. Bölgesel iktisadi kurumların oluşturulması bu olgunun tanınmasıdır.

İnsan kişiliğinin özgürce gelişimi, sadece varolan toplumsal yapıda gerçekleştirilecek reformlarla, güvence altına alınabilir. Hâlâ yoksulluk içinde olanlar için yaşam koşullarının yetkinleştirilmesi, adil ücretler, etkin sosyal güvenlik geçim indirimi, emeklilik yardımı gibi temel gereksinimleri kapsayan bir sistem tarafından gerçekleştirilmelidir.

(1) «The World Today» The Socialist Perspective (Socialist International, London, 1962) (Modern Socializm, Massimo Salvadori, London, 1968)

Gerçekten demokratik bir içeriğe sahip, herkese tam fırsat eşitliği sağlayan genel bir eğitim sistemi de temel gereksinimler arasındadır. Demokrasiye canlılık kazandıran yurttaşlık bilinci ise hem devlet hem de sendikalar, kooperatifler, siyasi partiler ve eğitim kurumları gibi bağımsız kurumlarca geliştirilmelidir.

Bağımsızlıklarını henüz elde etmiş yüz milyonlarca insanı bağrında toplayan uluslar sefaletle mücadele etmek durumundadırlar. Önlerindeki bu çetin görev aynı zamanda heyecan verici niteliktedir, çünkü bağımsızlık yepyeni bir ruh ve canlılık kaynağı olmuştur. Yeni devletlere, ileri devletlerin birikimlerinden, bilim, teknoloji ve pratik deneyimlerinden yararlanma olanağı sağlanmalıdır.

Bu yeni devletler kapitalizm ve komünizm hastalıklarına yakalanmama olanağına sahiptirler. İşçileri amansızca sömüren, köylüleri topraklarından koparıp kent gecekondu mahallelerine hapseden kapitalist düzen, yüz kızartıcı olduğu kadar gereksizdir de. Artık değeri terör yoluyla elde eden, sanayileşmeyi halkın gereksinimlerinden keserek ve özellikle tarımsal gelişim pahasına gerçekleştirilmeye çabalayan komünist yöntem de diğeri kadar modası geçmiş bir yöntemdir.

Gelecek ne komünizmin ne de kapitalizmdir. Komünizm ve kapitalizm insanın, tüm çabaların kaynağı ve amacı olarak değil, bir hammadde olarak ele alındığı eski çağlara aittir. Sosyalist enternasyonal yeni kurulan bir çok devletin ekonomik planlamada demokrasi ve sosyalizm düşüncelerinden esinlendiklerini görmekten büyük sevinç duyar.

Yeni kurulan devletlerin halkları otoriteriyonizmin sahte görünümüne kapılma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Yakın geçmişte Avrupa, Asya, Afrika, Latin Amerika'daki deneyler, demokrasinin yadsınmasının ne denli anlamsız olduğunu gözler önüne sermiştir.

Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik gelişme, yaşama standartlarını yükseltti ama herşeyden önce daha büyük bir askeri potansiyelin yaratılmasına yolaçtı. Çin'de sanayileşme ileri boyutlara vardı. 600 milyon insanı içeren Devletin gücünün totaliter yasalara ve katı bir disipline tâbi olduğu çerçeği gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Bu, diğer Asya ülkeleri için bir tehlike olmakta devam etmektedir. Komünist dünyada izlenen sanayileşme ve modernizasyon hızına ancak temel özgürlükleri önleme, bu özgürlüklerin var olduğu yerlerde ise bunları tamamen yoketme pahasına varılmıştır.

Komünizm sadece toplumsal, siyasi ve iktisadi bir sistem değil, sözcülerinin yanılmazlığını savundukları, tüm dünyaya yaymağa çalıştıkları bir öğretiler bütünüdür.

Komünist dünyadaki değişik güç merkezleri ve akımlar arasındaki rekabet şunu açıkça gösteriyor ki, komünistlerin birey, ulus ve toplumsal gelişme üzerindeki totaliter denetleme iddiaları insanın doğasıyla, ulusun rolüyle ve insan toplumunun evrimiyle bağdaşmaz niteliktedir.

Komünistler için, sonuç araçları doğrular; söyledikleri ve yaptıkları arasında sürekli bir çelişki vardır.

Komünist ülkeler barışsever olduklarını savunmalarına rağmen, askeri güçlerini kullanma yöntemleri, dünyadaki gerilimi arttırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bağlantısız ülkeleri, kendi dümen sularında gittikleri sürece desteklemelerine karşılık, istekleri doğrultusunda tavır almayanları ise mahkum etmekten geri kalmıyorlar.

Komünist ülkeler, bir yandan en keskin anti-kolonyalist laflar sarfederken öte yandan milyonlarca kişiyi köleleştirmişlerdir.

SON SÖZ

26.11.1976 tarihinde Cenevrede yapılan toplantıda Genel Sekreterliğe İsveç Sosyalist İşçi Partisi Dış İlişkiler Sekreteri Bernt Carlson getirildi. Halen Sosyalist Enternasyonal'e 56 ülkenin sosyalist ve sosyal demokrat partileri üyedir ve bunlardan 19'u ülkelerinde iktidarda bulunmaktadır.

Sosyal demokrat partiler hakkında bir takım istatistik verilerin bu partilerin politik arenadaki yerlerini ve güçlerini kavrama açısından yararlı olacağı kanısındayız. 1914'te bu partiler toplam olarak 3.400.000 üyeye ve yaklaşık 11 milyon seçmene sahipken 1925 yılında üye sayısı 6.300.000'e çıkmıştır. Bu gün ise sosyal demokrat partilerin üye sayısı 17 milyonu bulmaktadır ve 75 milyonluk bir oy potansiyeline sahiptirler. (Bilimsel sosyalizm ve Sosyal demokrasi,, V. Varsine S. Gribanov, İ. Oundariynov, Bilim yay.)

Sosyalist Enternasyonal'e üye partilerin büyük bir kısmının sanayi proletaryasını da kapsamalarına karşılık (örneğin İngiltere'de sosyal demokratlar işçi oylarının yaklaşık üçte ikisini, Fedaral Almanya, Avusturya ve İskandinavya'da bu oyların çoğunluğuna sahiptirler) Fransa ve İtalya'da sosyal demokratların tabanında küçük burjuva katmanlar ağırlıktadır. («Projet» adlı derginin Eylül/Ekim sayısındaki bir araştırmada Fransız Komünist Partisi ve Fransız Sosyalist Partisinin değişik Kongrelerindeki delegelerin sınıfsal konularını ortaya koyan bir tablo yer aldı. Bu tabloya göre 1972 Aralık ayında yapılan Saint Oven Kongresinde FKP'nin delegelerinin % 66.7'sini işçiler oluştururken, F. Sosyalist Partisinin 1973 Haziran'ında Grenoble Kongresinde işçiler % 11 oranındaydı.) (Nakleden Etienne Fajon,

L'Union et un combat, Ed. Sociale, 1975)

Sosyalist Enternasyonalde yer alan partiler, uluslararası nitelikteki bir örgüt çatısı altında toplanmış olmalarına rağmen ulusal planda uyguladıkları siyasetleri, birbirlerinden büyük ölçüde farklı, hatta taban tabana zıt olabiliyor. Kuşkusuz bu farklılıklar o partilerin ülkelerindeki tarihsel koşullardan, bilimsel sosyalizmle olan ilişkilerinden kaynaklanıyor. Örneğin, Alman Sosyal Demokrat Partisi, Avusturya Demokratik Sosyalist Partisi, İtalyan Birleşik Sosyalist Partisi ülkelerinde en yüzeysel reformları bile tekelci kapitalistleri ürkütme endişesi içinde ertelerken, anti-komünizmin en katıksız, en kabasının uygulanmasına özen gösterirken Fransız Sosyalist Partisi Finlandiya Sosyal Demokrat Partisi, Japon Sosyalist Partisi, İtalyan Sosyalist Partisi anti-komünist politikayı reddederek komünistlerle ittifak yapmaktadırlar. İşte işçi sınıfı sosyalistlerini işçi sınıfının birliği açısından yakından ilgilendiren sosyal demokratlarla ittifak sorunu, Sosyalist Enternasyonal içindeki ideolojik ayrılıkların da temelini oluşturmaktadır.

Bu gün Sosyalist Enternasyonal Güney Amerika ve Afrika'da emperyalizme karşı mücadele veren ülkelerdeki gelişimlere büyük önem vermekte, buradaki bağımsızlık hareketlerinin sosyalist sistemle olan ilişkilerinin önlenip, reformist bir içerik kazanmasına özen göstermektedir. Bu tavrın açıkça gözlendiği alan, Üçüncü Dünya ülkeleridir. Sosyalist Enternasyonal bu ülkelerdeki sosyal demokrat partilerin oluşturdukları potansiyele güvenerek, buralardaki anti-emperyalist hareketlerin belirli sınırlar içinde tutulup, ileri kaptalist ülkeleri tedirgin edecek boyutlara ulaşmasını önlemek istiyor.

AZERBEYCAN DEMOKRATİK FIRKASI VE 21 AZER (12 ARALIK) OLAYLARI

AZERBEYCAN DEMOKRATİK PARTİSİ
21 AZER (12 ARALIK) HAREKETİNİN
ÖRGÜTLEYİCİSİ VE ÖNCÜSÜDÜR

- A) 21 Azer arefesinde ülkede genel durum
- B) Azerbaycan Demokrat Fırkası'nın (Partisi) kurulması ve halk kitleleri tarafından benimsenmesi
- C) Azerbaycan Demokratik Fırkası (ADF) Programı ve Azerbaycan halkının istek ve arzuları
- D) Siyasi iktidarı ele geçirme zorunluluğu
- E) 21 Azer olayının zaferi ve Azerbaycan Halk Hükümetinin kurulması
- F) 21 Azer olayı ve ilerici örgütler
- G) Mücadele devam ediyor

İran Tudeh Partisi
Azerbaycan Teşkilatı
ADF'nin yayınlarından

— 1975 —

A) 21 AZER AREFESİNDE ÜLKEDE GENEL DURUM :

II. Dünya Savaşı öncesinde İran, yarı-feodal bir sosyo - ekonomik yapıya sahipti. Büyük feodaller, emperyalizme bağlı komprador burjuvazi, sermaye-lerinin bir kısmını toprağa bağlayan tüccarlar ve aşiret reisleri, İran hakim sınıflarının temelini meydana getiriyordu. Halkın büyük bir çoğunluğunu ise köylüler ve şehir emekçileri oluşturuyordu. Rıza Şah döneminde, yeni gelişmekte o-

lan sanayi burjuvazisi yararına bir takım adımlar atılmışsa da bu gelişme Azerbaycan'da çok az olmuştur. Oysa Azerbaycan, doğal kaynaklar, hammadde ve iş gücü bakımından oldukça elverişli bir ortama sahipti, ancak bu durum göz önüne alınmadı ve ana sanayiye paralel olarak gelişmesini sağlayacak olanak ve koşullar yaratılmadı. Tebriz ve civarın da, hükümetin hiç bir katkısı olmadan,

özel teşebbüs tarafından bir kaç fabrika kurulmuştu. Bundan dolayı Azerbeycanda ekonomik durgunluk, işsizlik, vb. durumlar bir sürekli felaket haline gelmişti. Köylerde hâlâ ortaçağ kuralları hüküm sürmekte, toprak ağaları, beyleri ve onların adamları tarafından köylüler alabildiğine sömürülmekteydi. İstismar, zulüm, ağır vergiler ve eski çağların miras bıraktığı zorunluluklar köylerde yoksulluğun artmasına, köylülerin sürekli olarak yoksullaşmasına yol açıyordu.

II. Dünya Savaşı arefesinde, içte gerici siyasetini sürdüren Rıza Şah, dışta da yine buna uygun olarak Alman faşistleri ile tam bir işbirliği ve yardımlaşma içindeydi. Ve elbetteki İran Şahı tarafından yürütülen bu siyasetin bir başka yönü de, İran halkına dostluk duyguları besleyen Sovyetler Birliğine karşı fitnekarlıktı. Aynı zamanda, İran ve Sovyetler Birliği arasında 1921 yılında imzalanan anlaşmanın da çiğnenmesiydi.

22 Haziran 1941'de Alman Faşizminin Sovyetler'e hücumu, savaş alevini İran hudutuna da yaklaştırdı. Rıza Şah hükümeti, Alman faşistlerine devamlı yardım ediyordu. Sovyetler Birliği'nin sürekli uyarılarına rağmen İran'ın bu tavrı devam etti. Savaş sonunda Sovyet ordusu bu fitnekarlıkları ortadan kaldırmak için müttefik ordularıyla İran'a geçici olarak girdi. Ülkedeki diktatörlük rejimine büyük darbe indirildi. Zindanlardaki ve sürgündeki özgürlükçü mahkumlar serbest bırakıldı. Ülkede işçi hareketleri ve özgürlükçü eylemler canlılık kazanmaya başladı. Son güne kadar faşist Almanya'nın kara yardımlarının gelmesini bekleyen İran gerici hükümeti faşistlerin bu yenilgisini gördükçe gene eski ağalarının —İngiltere ve ABD— yardımına sığınmaya başladı. Ve bu dönemde İran'da demokrasi mücadelesi yeni bir aşamaya ulaştı, demokrasi mücadelesinde yeni bir dönem başladı.

II. Dünya Savaşında Sovyetler Birliği'nin Alman Faşizmi ve Japon militarizmi karşısında kazandığı tarihi zafer, dün-

yada halkların demokrasi ve özgürlük mücadelesini güçlendirdi. Kahraman Sovyet ordularının zaferi dünya gerici güçlerini sarstığı gibi işçi hareketinin yükselmesine ve sömürge ve yarı-sömürge, bağımlı ülkelerin ulusal kurtuluş savaşlarına büyük bir destek sağladı, gelişmelerine olanak hazırladı. Aynı zamanda İran'da da bütün sömürge ve bağımlı ülkelerde olduğu gibi ulusal kurtuluş hareketi, milli bağımsızlık hareketi, kapitalizmin genel buhranının derinleşmesiyle daha derin demokratik ve anti-empyralist bir karakter kazandı.

İran'daki demokratik hareket daha çok Azerbeycan ve Kürdistan'da daha açık bir şekilde ortaya çıktı. Belirtmek gerekir ki Azerbeycan emekçilerinin durumu öteden beri çok ağırdı. Azerbeycan emekçileri bir yandan toprak ağalarının, sermayedarların sömürüsüne maruz kalırken diğer yandan da gene onlar vasıtasıyla empyralizmin sömürü ve tahakkümü altında oldukları gibi, aynı zamanda milli zulme de uğruyorlardı.

İran hakim sınıfları, Azerbeycan halkının milliyetini, dil ve geleneklerini inkar ediyordu. Milyonlarca Azerbeycan halkının kendi dil ve kültürünü geliştirmesi için bir ilkokul bile açmasına imkan vermiyorlardı. Azerbeycan halkı tekrar tekrar öğrenmişlerdir ki, genel olarak İran'da hakim sınıf değişmedikçe kendi yaşantılarında da bir değişiklik olmayacaktır.

1944 yılının ikinci yarısında Azerbeycan'da verilen demokrasi mücadelesi yeni ve daha gelişkin bir duruma ulaştı. 1944 kışında bu mücadele Azerbeycan şehir ve köylerinde yapılan büyük kitle gösterileriyle sürdürüldü. Bu gösterilerde İran gerici hakim sınıfların türettikleri fitnelere protesto edildi ve Anayasa gereği kurulması gereken Eyalet ve Vilayet Encümenlerinin oluşturulması istendi. Azerbeycan emekçilerinin hareketinin güçlendiğini gören gerici hakim sınıflar, emekçiler ve örgütleri aleyhine saldırıyı daha da şiddetlendirip demokratik partiler ve işçi sendikaları aleyhi-

ne kampanya ve iftiralarını yoğunlaştırdılar. Buna karşılık emekçi halk kitleleri, işçi sınıfının öncülüğünde, haklarını korumak için daha büyük bir güçle ayaklandılar. Toprak ağalarının sömürü ve tahakkümünden canı yanmış köylüler de harekete geçtiler. Toprak ağalarına vergi vermeyen köy emekçileri durumlarının düzeltilmesi ve eyalet ve vilayet encümenlerinin kurulması için devlet makamlarına ve yayın organlarına telgraf ve mektuplar gönderdiler.

Buna karşılık hakim sınıfların devleti, bu istekleri gözönüne almamakla kalmamış, aynı zamanda emekçiler ve örgütleri üzerindeki baskı ve terörü daha da şiddetlendirmiştir. Tebriz ve çevresinde

(Entehil, Miyare, Karadağ ve diğer merkezlerde) toprak ağalarının oluşturduğu saldırgan gruplar Jandarma ile birlikte bölgedeki Tudeh Partisi'nin aktif elemanlarına karşı saldırdılar. Halk, gericilerin ve onların himaye ettiği güçlerin saldırılarının önüne geçmeyen hakim güçlerin devletini protesto etti.

Huzursuzluk gitgide şiddetlendi. Tebriz fabrikalarının işçileriyle diğer köy ve şehirlerdeki emekçilerle polis, jandarma ve diğer silahlı güçler arasında çatışmalar oldu. Bu şartlar içinde Azerbaycan Demokrat Partisi Ağustos 1945 tarihinde kuruldu, halkın devrimci mücadelesine önderlik etti.

B) AZERBEYCAN DEMOKRAT FIRKASI'NIN (PARTİSİ) «ADF» KURULMASI VE HALK KİTLELERİ TARAFINDAN BENİMSENMESİ

Azerbaycan Demokrat Fırkası'nın (ADF) kuruluşu ile birlikte Azerbaycan halkının devrimci mücadelesinin tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Fırka'nın kuruluşu nedeniyle yayınlanan bildiride giriş bölümünde şöyle denilmektedir:

«Bugün memleketimiz İran'da milli hükümet ve meşrutiyetten eser kalmamıştır. İran devleti pratikte iradesiz ve bozulmuş bir makina haline düşmüştür.» Azerbaycan'da hüküm süren durumun incelenmesinden sonra bildiri şu şekilde devam etmektedir: «Azerbaycan halkı merkezin çürümüş ve kirliliği siyasi adamlarının sayesinde kendi istidat, kabiliyet ..... bakmayarak her türlü özgürlük hakkında mahkum edildi. Onun aydınları halkın eğitim, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını gidermek için hiç bir hak ve güce sahip değiller. Onlar kendi altın türeten topraklarında fakirlik, yoksulluk içinde yaşamaktadırlar.» Bildiri devam ediyor: «Azerbaycan'da 5 milyon halk yaşıyor. Onlar kendi varlıklarının bilincine ulaşmışlar. Kendilerine özgü dilleri, gelenek ve göreneklere vardır. A-

zerbaycan diyor ki: 'Tahran bizim dertlerimize yetişmiyor, bizim ihtiyaçlarımızı teşhis edip çare bulmaktan yoksundur, bizim kültürümüzün, eğitimimizin gelişmesini önüyor, bizim ana dilimizi tahkir ediyor.'» Bildiride merkezi hükümetle ilgili olarak da şunlar söyleniyor: «Biz Tahranla ilişkilerimizi kesmek niyetinde değiliz. Memleketimizin tümü, umumu adilane kanunlara itaat edeceğiz. Parlamento'ya ve merkezi hükümete katılacağız.»

ADF'nin 4 Eylül bildirisinde sloganlar özellikle şu noktaları vurguluyordu: İran'ın bağımsızlık ve bütünlüğü korunmakla, bütün memleketin milli (halk) ve toplumsal kanunları korunmakla birlikte Azerbaycan halkının kendi iç bağımsızlığını, kültür ve ekonomisini geliştirebilmesi için haklar verilmelidir. Bunun hayata geçirilebilmesi için eyalet ve vilayet encümenleri hemen kurulmalıdır. Bunlar, ekonomik, kültürel ve sağlık alanlarında çalıştıkları gibi Anayasa gereğince, bütün devlet memurlarının davranışlarını denetlemeli, onların değiştirilmesinde ve yenilerinin seçiminde söz

sahibi olmalıdır. ADF, emekçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve işsizliğin giderilmesi için sanayi, iç ve dış ticaretin güçlendirilmesini kendi esas amacı olarak belirliyor ve bildiride bu konuyla ilgili olarak şöyle diyordu: «ADF sanayi kuruluşlarının genişlemesine cidden çalışacak ve mevcut fabrikaların gelişmesine çalışarak işsizliği gidermek için el ve makina sanayiini genişletmek için vesileler yaratacak, yeni fabrikalar yapacaktır.»

ADF, İran'ın en önemli meselelerinden biri olan köylülüğün yaşam koşullarının düzeltilmesi ve bu amaçla toprak reformu yapılması için şu görüşleri yayıyordu: «Özellikle topraklarını bırakıp kaçanların ve toprak ağalarının topraklarına el konularak bunların köylülere şartsız olarak dağıtılması sağlanmalıdır.» Ayrıca ADF, Azerbeycan köylülerinin tarım aletleri edinmelerini temin için çalışmaya, köylü ile ağalar arasında bir hudut belirlemeye çalışacağını da söylüyor. Ayrıca ADF, kanunsuz vergilerin de önleneceğini belirtiyor. Bildiride bu konuda şöyle deniyor:

«ADF, Azerbeycan'dan toplanan vergilerin yarısından çoğunun Azerbeycan halkı için harcanması, vasıtalı vergilerin azaltılması için çalışacaktır.»

ADF, Azerbeycan ilkokullarında 3. sınıfa kadar yalnız Azerbeycan dilinin öğretilmesini, 3. sınıftan sonra devlet dili olan Farsça ile birlikte Azerbeycan dilinin öğretilmesine devam edilmesini savunuyor. Ayrıca Azerbeycan halk yüksek tahsil merkezinin oluşturulmasını önemli hedefleri arasında görüyor. Ayrıca ADF, seçim kanunlarının da anti-demokratik olduğunu ve Azerbeycan halkının kendi nüfusuna orantılı sayıda temsilciyle parlamentoda temsil edilmesi gerektiğini belirtiyor.

ADF, İran'ın müttefikleriyle olan dostluğunun güçlendirilmesine taraftar olduğunu, bu dostluğu bozmak isteyen hainlerin kesinlikle toplumsal ve siyasi

devlet işlerinden uzaklaştırılmalıdır diyor.

4 Eylül bildirisinde belirtilen görüşler etrafında birleşen Azerbeycan halkı ve onun yurtsever oğulları, İran'ın ve Azerbeycan'ın ilerlemesi için kendilerine düşen kutsal görevi yerine getirmek için bu yeni kurulmuş olan Fırkaya katılacak, onun çalışmalarına yardımcı olacaklardır.

ADF, sloganlarını benimseyenleri, mali durumlarına, eğitimlerine, toplumsal mevkilerine, sınıfsal durumlarına göre ayırım yapmadan fırka saflarına çağırıyordu. 4 Eylül bildirisini Tebriz, Urmiye ve Day şehirlerinin 76 ilim adamı, güzel sanatlar temsilcileri, adliye vekilleri, öğretmenler, işçiler, sanatçılar, esnaf ve iş adamları imzalamışlardı. ADF'nin kuruluşundan iki gün sonra, 6 Eylül'de de Azerbeycan dilinde yayına başlayan «AZERBEYCAN» gazetesi işçisi, köylüsüyle, aydını, tüccarı, küçük toprak sahipleri ve din adamlarıyla halkın tüm ilerici kesimleri tarafından büyük bir sevinçle karşılandı. Azerbeycan Demokratik Fırkası'nın yayın organı olan gazeteye yüzlerce kutlama mektubu ve telgrafı gönderildi.

Tebriz aydınları tarafından gönderilen kutlama mesajında şöyle deniliyordu:

«ADF'nin 4 Eylül 1945 tarihli bildirisi Azerbeycan halkı tarafından yüksek bir coşkuyla karşılandı. Çünkü bu bildiride ileri sürülen görüşler, halkın özgürlük hakkındaki düşüncelerinin üstün bir göstergesidir.»

Endehil şehri aydınlarının gönderdiği mesajda ise şöyle deniliyordu:

«Biz, tüm Endehil'li kardeşlerimizi bu kutsal mücadelemizde ADF'nin etrafında toplanmaya çağırıyoruz.»
(Azerbeycan gazetesi sayı, 4)

Hoy şehriden gelen mesaj ise şunları iletliyordu:

«On iki maddeden ibaret kıymetli ve taktire şayan bildirinizi alan Hoy halkı, Fırkanız kurucuları ile

birlikte bir ses olarak kabulünü bildirerek Fırka ile işbirliğine katılacağımızı ilân ederiz.» (Azerbeycan gazetesi sayı, 2)

Serap kentinin tüm halkı da gönderdikleri telgrafta sevinçlerini şu şekilde belirtiyorlardı:

«Biz Serap'ın köylü, küçük toprak sahibi ve tüccar ve esnafları olarak Fırkanın kurulmasını samimiyetle, kalpten kutlarız. Ona üye olacağımızı bildirir, Fırkanın meramının ilerlemesine sevincimizi belirtiriz.» (Azerbeycan gazetesi sayı, 4)

Maku'dan din adamları da şöyle sesleniyordu:

«Biz, Maku şehrinde yaşayan din adamları bildiriye sevinçle okuduk. Fırkanın bu kutsal amacını samimiyetle kalpten kutlarız. Onun kendi amaç ve hedeflerine ulaşması için dua edeceğiz.» (Azerbeycan gazetesi sayı, 22)

Eresbaran köylüleri de şunları yazıyordu mesajlarında:

«Bizim köylerde taş devrinden kalma aletlerle çalışılır. Bizim bu yaşam koşullarından kurtulmamız için dertlerimize ADF'nin çare bulacağını görerak haykırıyoruz. Yaşasın Azerbeycan'ın gelişmesi ve mutluluğu için çalışan ADF ve onun kutsal amacı.» (Azerbeycan gazetesi sayı, 4)

Azerbeycan Ermenileri şunları yazmışlardı:

«Azerbeycan Ermenileri olarak selahiyetli toplantılar düzenledik ve bildiriye dikkatle okuyup değerlendirdik. Azerbeycan halkının iktisadi gelişmesinin ve medeni, ABADALIK alanlarındaki isteklerini belirten ve bunların hayata geçirilmesi için doğru yolu gösteren böyle bir bildirin yayımlanmasını Azerbeycan Ermenileri olarak kalbden kutlarız.»

ADF'nin kurulması, bütün kardeş İran halkları tarafından büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılandı. Kürdistan Demok-

rat Fırkası tarafından 20.000 üyesi adına gönderilen mesaj bu bakımdan oldukça kapsamlı ve anlamlıydı:

«Yürekleri yurtseverlik aşkıyla çarpan Kürt kardeşleriniz ADF'nin kurulması münasebetiyle sizi yürekten kutlar. Bu günden itibaren Azerbeycanlılara mutluluk ve bahçiyarlık kapılarının açıldığını gören Kürt halkı, şanlı demokrat fırkasının kutsal özgürlük amacını kutluyor. Azerbeycan halkı emin olabilir ki, Kürt halkı sözde değil, canı ve malı pahasına kutsal özgürlük amacınızın hayata geçirilmesinde, bu uğurda vereceğiniz mücadelede sizinle birlikte mücadele edecekler ve sonuna kadar bu mücadeleye sadık kalacaktır.»

Azerbeycan gazetesi, 4 Eylül bildirisinin Azerbeycanın dört bir tarafında, Merağ, Urmiye, Astare, Azeşehr, Miyondab, Mişkin, Karadağ, Zencar'da okunduğunu, şehirlere, köylere ulaştığını, teşkilatlarda, müessese ve idarelerde ve fabrikalarda yayıldığını, benimsendiğini gösterir bir çok mektup ve yazı yayınlamıştır. Fırkanın bildirisinin Azerbeycan halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanması üzerine gazetede şunlar yazıldı:

«Binlerce Azerbeycanlı, şehir duvarlarına yapıştırılmış müracaatnameleri büyük bir heyecanla okuyup düşündü ve sevindi. Bu yolla mutluluk ve özgürlük yolunun açıldığını hissetti. Bu sıcak sevinç gösterileri ve onurlandırmalar gösteriyor ki, tuttuğumuz yol doğru ve seçtiğimiz hedef isabetlidir.» (Azerbeycan gazetesi sayı: 1)

8 Eylül tarihinde Tebriz'de İran Tudeh Partisi Azerbeycan Teşkilatı büyük eyalet Kongresine çağrıldı. Kongre'de Fırkanın bildirisini tartışıldı ve onun, Azerbeycan halkının gücüne daha doğru ve pratik yollar gösterdiği kabul edildi. Bu konuda Kongrede şu karar alındı:

«Azerbeycan halkının, İRAN'ın diğer bölgelerinde yaşayan diğer halklar gibi genel ihtiyaçlarından

ayrı olarak bir dizi özel ihtiyaç ve istekleri vardır ve bunları Azerbeycan'dan uzak olan bir merkez karşılamaktan acizdir. Bu ihtiyaçları öncelikle Azerbeycan içinde olup onun çıkarlarını korumayı görev bilen bir merkez yerine getirebilir.» (Haverreno gazetesi, sayı 12 — Tebriz, 13 Eylül 1945)

Kongre, yukarda özetini verdiğimiz bildiride yer alan temel sloganları gözönünde bulundurarak İran Tudeh Partisi'nin Azerbeycan Eyalet Teşkilatının hem öncülük, hem de teşkilat bakımından Azerbeycan Demokrat Fırkası'na ilhak olmasını (katılmasını) kararlaştırdı. Azerbeycan gazetesi bu kararı «Güç birliktedir» başlıklı baş yazısında büyük bir önemle şu şekilde değerlendirdi: «Kongre, bildiriye ve Fırkanın teşkilini büyük bir sevinçle karşıladı. Bu halkımızın birliği ve özgürlüğü yolunda büyük bir adımdır.»

İşçi ve emekçilerin sendikaları da ADF'nin siyasi öncülüğünü kabul ederek ADF'nin gücünün kat kat artmasını sağladılar. Azerbeycan gazetesi, «Fırkanın tari-

hi görevi» adlı başmakalesinde, bu noktayı vurgulayarak dedi ki:

«Bu güne kadar Tebriz ve civar şehirlerden Fırka üyeliğine kabul edilenlerin sayısı on bini aşmıştır. Bunlar çeşitli sınıflara mensuplardır. Buna sayıları 50 bini bulan İran Tudeh Partisi'nin Azerbeycan Teşkilatının da katıldığını ekleyecek olursak, ne kadar geniş ve büyük bir topluluğun bir araya geldiğini göreceğiz.» (Azerbeycan gazetesi sayı, 6)

ADF tarafından yayınlanan bildiriden kısa bir süre sonra Azerbeycan'ın bütün şehir ve köylerinde Fırka teşkilatları çalışmaya başladılar. Kurucular heyeti tarafından şehir ve köylere temsilciler gönderildi. Daha sonra, 4 Eylül bildirisinin yayınlanmasından sonra 14 Eylül 1945'de Tebrizde toplanan Fırka kurucuları genel oturumunda, 11 kişiden oluşan kurucular heyeti başkanlık komitesine, İran devrimcilerinin görkemli şahsiyetlerinden Seyid Cafer Pişaveri seçildi.

C) AZERBEYCAN DEMOKRATİK FIRKASI PROGRAMI VE AZERBEYCAN HALKININ İSTEK VE ARZULARI

ADF birinci Kongresi 3 Ekim 1945 tarihinde, 38 bölge, şehir ve vilayet teşkilatı tarafından seçilmiş olan 247 delegenin katılımıyla yapıldı ve Kongre'de ADF program ve tüzüğü oybirliğiyle onaylandı.

ADF programında ileri sürülen bütün istekler, görevler ve sorunların çözümü, İran'ın bağımsızlık ve bütünlüğünü korumaya, gericiliğe ve emperyalizme karşı mücadeleye, ülkede demokratik bir düzen yaratılmasına, Azerbeycan halkına İran içinde özerklik verilmesi zorunluluğuna ve nihayet İran'da yaşayan bütün halklar arasında dostluk ve devrimci işbirliğinin güçlendirilmesine bağlı olarak ortaya konmuştur.

ADF programı Azerbeycanın ekonomik toplumsal ve halk özelliklerini gözönüne alarak Fırkanın önündeki yakın he-

defleri, görevleri tesbit etmiştir.

ADF programı, giriş ve genel siyasi meseleler, ekonomik ve ticari meseleler, tarım meseleleri, halk eğitimi, halk sağlığı, edebiyat, güzel sanatlar ve basın, milli mesele, adalet ve ordu hakkındaki kısımlardan meydana gelmektedir.

ADF Programının giriş bölümünde, «Şimdi İran'da gerçek özgürlük, bağımsızlık ve demokratik rejimi kurmak Azerbeycan halkının nihai hedefidir.» denmektedir. Programda uluslararası şartlara önem verilmiştir. Eskimiş ve çürümüş toplumsal kuruluşun mahvedilmesi zamanının gelip çatıldığını gösteriyordu. Demokratik güçlerin faşist Almanya üzerindeki zaferinin doğu ülkelerinde özgürlük ve demokratik devlet yaratılması için mücadeleyi, ümitleri güçlendirdiği belirtiliyordu. Açıktır ki, eskimiş ve

çürümüş toplumsal kuruluşun mahvedilmesi dendiğinde, Fırka programı, yarı-sömürge ve sömürge ülkelerde emperyalizmin saltanatının, İran ve benzeri ülkelerde saltanat istibdatının büyük toprak ağalarını ve komprador burjuvazinin hükümranlılığının mahvolması devrinin gelip çatığı kastedilmektedir. Fırkanın programı gericiliğin ve emperyalizmin esaretinden kurtulmak için Azerbeycanın siyasi, ekonomik ve medeni yaşamını zamanın istek ve koşullarına uygun korumayı ve köhne toplum kuruluşunun mengenesinden kurtarmayı amaçlıyordu.

Fırkanın programında belirtiliyordu ki, «Rıza Şah devrinde (1923 - 1941) İran'da yaşayan Kürt ve başka halklara yapılan millî zulüm, istibdat heykelinin yıkılışından bu yana 4 yıl geçmesine rağmen yine de devam ediyor. İran gericileri Azerbeycan halkının millî varlığını inkâr ediyor ve onu esaret altında tutmaya çalışıyorlar.»

Azerbeycan halkının arzu ve isteklerinin hayata geçirilmesi için uygulanması gereken yollar programda belirtilmiş, gerici unsurların halk hareketi aleyhine saldırı ve komploları gösterildikten sonra «Azerbeycan halkı özgür ve demokratik bir düzen yaratmak için her türlü fedakârlığa hazırdır.» deniyordu. Fırka programı, halkın ve özellikle emekçi sınıfların irade ve kudretlerine büyük önem veriyordu. Bu nokta programda şöyle belirtiliyordu:

«Biz vatanımızın gelecek ve mukadderatını kendi güç ve irademizle tayin etmeliyiz. Hayatımızı gerçek demokratik usul çerçevesinde ve özgür yaşamak esası üzerinde kurmalıyız.»

Fırka programında belirtilen irade ve güç halkın ve öncelikle işçi sınıfının, köylülerin, sanatçıların, ilerici aydınların irade gücünden, halkın silahlı grupları olan fedailerinin kudretinden ibarettir.

ADF programı, demokrasi ve özgürlük amaçları yolunda bütün halk güçlerinin sınıf ve kesim ayrımlığını ve diğer ay-

rılıkları bir kenara bırakarak birleşmelerini ve her türlü mücadeleye hazır olunması gerektiğini zorunlu olarak gösteriyordu. Fırkanın bu politikası, demokratik bir kuruluş yaratılabilmek için sürdürülen mücadelede daha geniş toplumsal güçleri bir araya getirmeyi hedefliyordu.

1941 - 1945 yıllarında İran milli, demokrat güçlerinin özgürlük uğruna yürüttükleri mücadelede büyük başarılar elde etmelerine rağmen hakimiyet gene de gericilerin ve emperyalizmin kuklalarının elindeydi. İran halklarının uzun yıllar boyu uğruna mücadele ettiği demokrasi esaslı şekilde sağlanamamıştı. 1945 yılından başlayarak gericilik yine başkaldırdı. Bu durumda gericilik karşısında mücadeleyi yönlendiren Fırka programında, kadın ve erkek ayrımı yapılmadan herkese seçme ve seçilme hakkının tanınması ilkesi yerliyordu.

Ve programın siyasi bölümünde de, SSCB ile samimi dostluğun kurulması ve korunulmasının dış siyasetin temeli teşkil etmesi gerektiği belirtiliyordu. Ayrıca programın millî meseleye ait kısmı hazırlanırken, Marksizm-leninizm öğretisinin, millî mesele ve ulusal özgürlük hareketi, işçi sınıfının genel devrimci hareketinin çıkarlarına tabi olmalıdır ilkesi rehber edinilmiştir. Bu noktadan hareketle ADF, İran'ın bütünlüğü ve bağımsızlığı ilkesinin yanı sıra Azerbeycan millî ve yerli özellikleri de dikkate alınarak hazırlanan programında Azerbeycanın ekonomik ve siyasi yönlerden çağdaş gelişmesinin süratlenmesi için eyalet ve vilayet, şehir encümenlerinin seçilmesini, Azerbeycan'a İran içinde özerklik verilmesini talep etmiştir. Bu istek, on yılların biriktirdiği toplumsal, ekonomik ve millî meselelerin çözümü için zorunlu ve doğrudur.

ADF programında köylülerin topraklandırılmalarına ve tarımın gelişmesine büyük önem verilmiştir. En kısa zamanda ağa ve köylü arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıracak kanunun çıkarılması gerektiğine işaret ediliyor ve devletin

-vurgulanıyordu. Tarım ve toprak konularında da el konularak dağıtılması gerektiği Azerbaycan'dan kaçanların topraklarının tsibdat yönetiminin tarafından ve gerektiği belirtiliyordu. Aynı zamanda toprakları köylülere parasız dağıtması sonda temel ilke olarak bu alanlarda köklü dönüşümler yapılması gerektiği ele alınmıştı.

Ayrıca Fırka programında 8 saatlik iş günü, ilerici iş ve toplumsal sigorta kanunları çıkarılması, demokratik bir sen-dikalar yasası hazırlanması gerektiği de belirtiliyordu.

Programda, Azerbaycan eğitim ve kültürünün gelişmesi ve Azerbaycan dilinin her yönden baskıdan kurtarılması için bütün Azerbaycan'da eğitim sisteminin, ders programlarının ve kitapların özgürlük ve demokrasi ruhunda yeniden hazırlanması gerektiği belirtiliyordu.

ADF programında ekonomik ve toplumsal yaşamın bütün alanlarında halkın yararına köklü demokratik değişiklikler yapılması gerektiğini belirtmiş ve bunun pratik yollarını göstermiştir.

Azerbaycan Demokratik Fırkası'nın Programında temel alınan stratejik hedef, gerici ve emperyalizmin yıkılması ve İran'ın demokratikleştirilmesi için verilen mücadelede Azerbaycan halkının aktif yer almasının sağlanmasıydı.

Fırka'nın bu siyasi çizgisi, programın-

da açıklanmış olan çağdaş ekonomik ve toplumsal, ulusal ilerleme sorunlarını, Azerbaycan halkının yıllar boyu uğrun-da mücadele verdiği istek ve arzularının bilimsel bir incelemesinden doğduğu ortadadır. Bunun gerçekleşmesi de ancak, halk kitlelerinin coşkun faaliyeti ile mümkün olabilirdi ve bu da ancak ve ancak yeni tipte bir siyasi örgütün, ADF'nin öncülüğünde bütünleştiği, örgütlen-diği taktirde başarıya ulaşabilirdi.

ADF, yıllardır devam edegelen ilerici siyasi bir örgüt gibi, kısa zamanda halk kitlelerini örgütlemeye ve siyasi görevlerini hayata geçirmeye başladı. Bu siyasi ve örgütsel yetkinliğin birden bire ortaya çıkışını, o tarihe kadar Azerbaycan'da çalışan ilerici örgütlerin —özellikle Tudeh Partisinin— propaganda ve örgütlenmelerine, devrimci mücadelesine, 20. yüzyılda Azerbaycan'ın iki kez devrimci hareketin en önemli merkezlerinden biri durumuna gelmiş olmasına ve 1945 Eylül'ünde Azerbaycanda demokratik hareketin yüksek düzeyine bağlayabiliriz. Kısa süre içerisinde ADF, halk kitlelerini etrafında birleştirdi ve onların siyasi temsilcisi durumuna geldi. Halkın devrimci dönüşümler yapma uğruna verdiği mücadeleyi kısa sürede örgütledi ve bu mücadeleye öncülük ederek 21 Azer (12 Aralık) olayının galibiyetini ve Azerbaycan Halk Hükümetinin kurulmasını sağladı.

D) SİYASİ İKTİDARI ELE GEÇİRME ZORUNLULUĞU

Azerbaycan halkının istek ve arzularını, program ve müracaatnamesinde, sloganlarında, resmi organı Azerbaycan gazetesinde ve diğer yazılarında dile getiren ADF'nin esas görevi Fırka programının hayata geçirilmesiydi. Azerbaycan içindeki bazı küçük gerici grup ve unsurlar dışında tüm Azerbaycan halkı ADF'nin sloganlarını hayata geçirmek için mücadeleye hazır olduğunu değişik şekillerde, mektup, telgraf, toplantı, miting, gösteri vs. aracılığıyla belirtiyordu. Azerbaycan'da ve genel olarak tüm

İran'da derinleşmekte ve keskinleşmekte olan ekonomik ve toplumsal zıtlıklar, çelişkiler ancak, Azerbaycan'da uzun yıllardan beri süregelen toplumsal ve millî zulme son verilerek, Azerbaycan'ın özerkliğini ve İran'ın demokratikleştirilmesini zorunlu olarak gösteren program hayata geçirilerek demokratik bir şekilde çözümlenebilirdi. Bu da ADF'ye büyük ve tarihi bir görev yükliyordu. ADF'nin bu görevi yerine getirmesi için halk kitlelerini örgütlemesi ve buradan yenilmez bir güç alması gerektiği açıktır. Kit-

leler de bu şekildeki bir örgütlenmeye son derece istekliydiler. Bu nedenle ADF 1945 yılı Eylül ayından itibaren Azerbeycan'ın bütün vilayet, şehir ve köylerinde örgütlenmeye ve buraları birer kale haline getirmeye başladı.

Azerbeycan halkına ve diğer İran halklarına karşı asimilasyon politikası güden İran hükümeti, ADF'nin program ve müracatnamesinin yayılması karşısında saldırıya başladı. Bu baskı, daha önceden de Azerbeycan'da ilerici demokratik örgütler etrafında toplanan halka karşı sürdürülen baskı ve terörün devamıydı. Ancak ADF'nin Eylül ayında kurulmasından sonra köylerde jandarma, şehirlerde polis ve askeri kuvvetler aracılığıyla silah gücüne dayanarak bu örgütlenmeyi durdurmak, yönlendiricileri tutuklamak için bu baskı ve terör yoğunlaştı. Büyük toprak sahipleri, jandarmalar aracılığıyla köylüler üzerindeki baskıyı artırdılar. Şehirlerde de devlet, gerici güçlerle birlikte saldırıya geçti. Bütün Azerbeycanda gerici güçlerin zulüm ve kanunsuzlukları had safhaya ulaştı. Mücadele büyük boyutlara ulaştı. Bütün Azerbeycan, zulüm ve esaretten kurtulmak, İran'ın bağımsız ve demokratik bir bütün olması için ayağa kalktı.

Tahran hükümeti, Azerbeycan halkının bütün girişimlerini geri çevirdi. Meşrutiyet döneminde özgürlükçülerin, özellikle Azerbeycan özgürlükçülerinin gaddar düşmanı olan «Bağışah Celladı» adıyla anılan zamanın başbakanı Muhsin Sedrüleşraf bu duruma işaret ederek sunuları söylüyordu: «Bu müracatların çoğu beni ilgilendirmez. Ben bunları cevaplandırmayacağım.» Bu koşullar içinde, Azerbeycanın özgürlüğünü, bağımsızlığını temin etmek, İran'ın bir bütün olarak bağımsızlığı ve özgürlüğü için savaşmak zorunluğunu duyan ADF için, halkın irade ve gücüne dayanan siyasi iktidarı kurabilmek için radikal bir tedbire başvurmak zorunluyd.

ADF'nin, elde ettiği örgütsel gücü, Tahran hükümetini isteklerin yerine getirilmesi için zorlamak yolunda kesin

çözüm sağlamak için değerlendirmek zorundaydı. Programının 1. ve 45. maddelerinde Anayasa'ya dayandırılarak ileri sürülen vilayet ve eyalet encümenlerinin kurulması için mücadele ADF'nin ilk hedefi idi. Bunun nedeni, İranın bütünlüğü ve bağımsızlığı içinde bütün İran halklarının özerkliklerinin sağlanmasının ancak bu yolla sağlanabileceğine inanılmasıydı.

Çağın başından beri Azerbeycan halkının devrimci teori ve pratiği, bütün ülkede siyasi egemenliğin demokratikleştirilmesi için mücadelenin zorunlu olduğunu göstermişti. 1905-1911 yılları arasında meşrutiyet devrinde büyük zorluklar ve meşakkatlere katlanan Azerbeycan halkı, kanı pahasına istibdat yönetiminin yıkılmasını, mutlakiyetin yıkılmasını sağlamış, Anayasa'nın diğer hak ve özgürlüklerin tanınmasını, parlemenonun kurulmasını, demokratik hakların tanınmasını gerçekleştirebilmek için mücadeleye yoğun bir şekilde katılmıştı. Azerbeycandaki bu devrimci harekete, eyalet encümeni öncülük etmişti. Encümen, Anayasa'nın 90, 91, 92 ve 93. maddeleriyle bütün memlekette yetki sahibiydi. Aynı encümen 1907-1909 yıllarında yalnız Azerbeycan'da öncülük görevini yürütüyordu. Devrimin silahlı aşamalarında «Devrim Komitesi», «Geçici Devrim Hükümeti» gibi görevler de üstlenmiş ve hatta parlemenonun rızasıyla onun görevlerini de üstlenmişti. Ancak Azerbeycan ve İran'ın iç ve dış karşı-devrim güçlerinin saldırılarıyla bu devrimci hareket bastırılmıştı. Ülkenin her tarafında demokratik halk iktidarının derinlere kök salmamış olması nedeniyle devrimin başarılarının, kazanımlarının büyük bir kısmı ortadan kaldırılmıştı. Ancak gene de bu encümenin örgütlenmesi sayesinde İran'daki mutlak saltanat Anayasalı saltanatla değiştirilebildi. İşte bu tarihi gelişim, ADF'nin bu aşamada da benzer bir örgütlenme yaratılmasını önermesinin, bunun için çalışmasının temelini oluşturuyordu.

Böyle bir zorunluluğu temin eden ve

ona cevap veren organı yaratmak için o zamanki uluslararası şartlar da Azerbaycan halkı için elverişliydi. SSCB'nin, Alman faşizmi ve Japon militarizmi üzerindeki tarihi zaferi bütün Doğu halklarını canlandırdığı gibi Azerbaycan halkına da umut ve ilham vermiştir. Böyle bir dış ve iç şartlarda Azerbaycan halkı ancak kendi hakimiyetini elde etmekle kendi istek ve arzularını hayata geçirmeye nail olabilirdi.

Marksizm - Leninizme göre, devrimin

esas meselesi iktidar meselesidir. 1945 Ekim ayında Azerbaycan'da halk hükümeti kurmak, Azerbaycan halkının ve onun öncü teşkilatı olan ADF'nin karşısında duran tek yol, tek vasıtadır. Azerbaycan'da siyasi iktidar ele alınmalı, halk hükümeti kurulmalı ve onun vasıtasıyla halkın isteklerini ve ihtiyaçlarını hayata geçirmeli, İran'ın özgürlük ve bağımsızlığını korumalı, ülkede demokratik rejim yaratmalı, sosyal ve millî zulmün kaldırılması yolunda kati adım atılmalıydı.

E) 21 AZER OLAYININ ZAFERİ VE AZERBAYCAN HALK HÜKÜMETİNİN KURULMASI

1941'de Eylül ve Ekim aylarında, Azerbaycan halkı, özellikle köylüler ve ADF'nin vilayet ve yöre teşkilatları her yerde devlet memurlarının ve jandarma celatlarının şiddetli baskılarına maruz kalmışlardı. Her gün yüzlerce köylü jandarmenin zulmünden kaçıp fırka komitesine sığınıyordu. Oradan yardım istiyorlardı. Zindanlar, türlü türlü bahanelerle tutuklanan köylülerle doldurulmuştu. Bütün devlet teşkilatı halk hareketini boğmak için teçhiz edildi. Gerici Tahran hükümeti, ADF teşkilatlarını dağıtmak, fırka öncülüğünü ne yolla olursa olsun ortadan kaldırmak için vargücüyle çalışıyor, bu yolda hiç bir takip, komplo ve hiyanetten çekinmiyordu. Bütün bunlara rağmen, ADF, fedakâr ve şehametli üyeleri vasıtasıyla kendi teşkilatlarını Azerbaycan'ın her tarafında güçlendirmek için faaliyet gösterirdi. Aynı yılın 8-9 Kasım'ında, ADF'nin Merkez Komitesi, İkinci Genel Plenumunda ilan etti ki, «Şimdi kuruculuk devri sona erip geniş propaganda ve pratik devri başladı. Bugünden itibaren fırkamız siyasi güç için mücadele veriyor.»

Azerbaycan'ın bütün şehir, kasaba ve köylerinde, Tahran hükümetinin gaddar siyaseti aleyhine devam eden itiraz mitingleri ve gösterileri aynı günlerden itibaren fırkanın öncülüğünde düzenli ve müteşkil şekilde genişledi. Ekim'de,

halk gösterileri ve mitingleri yüzbinlerce halkı içine aldı. Şehirlere, kasabalardan ve aynı zamanda köylerden gelen halk, konferanslar düzenlemeğe, kararlar almağa ve imza toplamaya başladılar. Birkaç gün içinde, yüzbinlerce imza toplandı. Mitinglerde, halk konferanslarının karar ve kararnamelerinde imzalanmış beyaz kumaşlarda, Azerbaycan'da halk hükümetinin kurulması ve bu işte ADF'nin yardım ve öncülüğü isteniyordu. Buna göre, ADF halk konferanslarının kararlarının genellikle halkın istek ve arzularını hayata geçirmek amacıyla Azerbaycan'ın her köşesinde halk temsilcilerinin seçilip bunların Tebriz'de toplanmalarını öngördü. 1945 yılının Ekim sonunda, bütün halk tarafından seçilmiş 700 kişiden fazla temsilci Tebriz'de toplanarak 21 Kasım'da Halk Kongresi'ni teşkil ettiler. Kongre bütün Azerbaycan halkının iradesine dayanarak kendine kurucular Meclisi adını verdi. Halk Kongresi kendi müzakereleri ve kabul ettiği kararlarla Azerbaycan halk hükümetinin temelini koydu. Kabul ettiği yedi maddelik kararını hayata geçirmek için 39 kişiden oluşan «Millî Heyeti seçti. Halk Kongresi Azerbaycan Millî Halk Meclisi için vekillerinin seçimine başlamalı ve Halk Meclisinin teşkil edilmesini Millî Heyet'e bıraktı. Halk Kongresi kendini bütün dünyada tanıttı.

mak amacıyla verdiği bildiriye İran Par-
lamentosuna, devletlerin siyasi temsilci-
lerine, konsolosluklara göndermekle ken-
dinin kanuni ve meşru olan bağımsız bir
hükümet meydana getireceğini ilan etti.
Milli Heyet tasdik ettirmek için bildiri-
sini merkezi hükümete de gönderdi. Ha-
kim merkezi hükümet her zamanki gibi
düşmanca münasebetten vazgeçmedi ve
bildiriye müsbet cevap verecek yerde
halk hareketini silahla boğmaya tehdit
etti.

Bu şartlarda Azerbaycan halkı İran
hudutları dahilinde kendi bağımsızlığını
temin etmeliydi. Bunun için Milli Heyet,
kendi önemli görevlerinden olan Azer-
baycan halkı Parlamentosu vekillerinin
seçimine başladı. Kısa sürede Azerbay-
can vilayetlerinde kurulmuş Nezaret Encü-
menleri Halk Parlamentosunun seçi-
mine başladı. Bu seçimler en geniş de-
mokratik esaslar üzerinde gerçekleştiril-
di. Halk Kongresi'nin en ilerici, demok-
ratik kararlarından biri de Azerbaycan
kadınlarına siyasi haklar verilmesi, bü-
tün toplumsal ve siyasi organlarda seç-
me ve seçilmede onlara iştirak hakkının
verilmesi idi. Doğu halklarının tarihinde
ilk defa kadınlara özgürlük ve eşitlik
hakkının vermesinin ihtiharı Azerbaycan
halk hareketine nasip oldu.

1945 Azer ayının 20'sinde Azerbaycan'ın
bütün vilayetlerinden ve uzak köyle-
rinden seçilmiş olan 101 vekil Tebriz'de
toplanarak Halk Meclisi'nin açılmasına
hazırdılar.

Bu mücadele kentlerde daha gergin bir
şekil almıştı. Eylül-Ekim 1945'ten itiba-
ren mücadeleciler köylü kitleleri her yerde
jandarmaları silahsızlandırmış ve ken-
dileri silahlanmaya başlamışlardı. Böyle-
likle kasaba ve köylerde silahlı köylü
grupları meydana geldi. Şehirlerde, ka-
sabalarda polise, jandarmaya ve askeri
güçlere karşı direnç güçlendi ve silah-
lanma başladı. Devletin açık ve gizli si-
lah ambarlarından, kırsalardan silah el-
de etmek vasıtasıyla mücadeleciler kitleler
silahlandı. 1945 Azer ayının başından i-
tibaren vaziyet Azerbaycan'da tamamıy-

la değişti. Halkın silahlanmış gruplarını
birleştirmek, örgütlemek için fedai teş-
kilatları kuruldu. Gerici İran hüküme-
ti kendinin Tebriz, Urmiye, Erdelil, Mi-
yandua Şahinde ve başka yerlerde mev-
cut olan askeri güçlerine halk aleyhine
saldırmak, Azerbaycan'ı kan ve ateş de-
nizinde boğmak emrini vermişti.

Azer ayının başında bu fitreke emir-
ler radyo vasıtasıyla her gün okunurdu.
Halkın silahlı fedai grupları, vilayetleri
hükümetin silahlı güçlerinden temizle-
dikten sonra büyük şehirlere doğru iler-
liyorlardı. Azer ayının 21'inde (12 Ara-
lık) Tebriz'de devletin askeri güçleri hal-
kın fedailerini tarafından çembere alın-
ca halkın mücadele gücü daha da art-
tı. Aynı gün milli heyet Tebriz'de top-
lanarak 101 Halk Meclisi temsilcisinin o-
luşturduğu Azerbaycan Halk Meclisi'nin
kurulmasını ve kendi görevlerini ona
devretmeyi kararlaştırdı.

Azerbaycan Halk Meclisininin 13 Aralık
1945'de Tebrizde toplanarak çalışmaya
başlamasından sonra Milli Hükümetin
kuruluşu için ADF Başkanı Seyid Cafer
Pişaveri görevlendirildi. Aynı oturumda
başbakan Pişevari tarafından önerilen
Bakanlar Kurulu Meclis'ce onaylandı. A-
zerbaycan Halk Hükümetinin ve Parle-
mentosunun kurulması ve merkezi hü-
kümet kuvvetlerinin teslimi Azerbaycan-
da büyük sevinç yarattı, bir bayram hal-
inde kutlandı. Milli hükümet tarafından
hazırlanan program, Azerbaycan halkı-
nın isteklerine ve tüm İran'daki özgür-
lükçü güçlerin istek ve arzularına göre
hazırlanmıştı.

Program'da öncelikle Devlet meselesi
ele alınmış ve çürüyüp köhnemiş eski
devletin yerine halk tarafından benim-
senen, onun katıldığı yeni bir devlet me-
kanizması kurulmuştu. Bunun, halkın
katılmasının sağlanması için vilayet ve
köy encümenleri kurulmuştu. Bu ilk ya-
pılması planlanan çalışmaydı. Kısa sü-
rede büyük başarı elde edildi. 1 yıl sü-
ren Azerbaycan hükümeti bütün İran
halklarının yararına olan çalışmalar yü-
rüttü. Yürütülen bu islah çalışmaların-

da, İran'ın bütünlüğü ve bağımsızlığı, yapılan demokratik dönüşümlerin tüm İran çapında yapılması temel noktaları göz önünde bulunduruldu.

Halkın çıkarları doğrultusunda çalı-

şan, tüm İran Halklarının çıkarlarını gözönünde bulunduran Azerbaycan halk hükümeti'nin bu tarihi çalışması, Azerbaycan ve İran halklarının mücadele tarihinde altın harflerle yazılıdır.

F) 21 AZER (12 ARALIK) OLAYI VE İLERİCİ ÖRGÜTLER

Emperyalizm ve gerici müttefiklerine büyük darbeler indiren Azerbaycan Halk Hükümetinin kurulması ve başarıları, yakın ve Ortadoğu halklarının ulusal kuruluş ve özgürlük hareketlerini canlandırdı. 21 Azer olayı, İran'daki kardeş örgütler ve tüm ilerici güçler tarafından fikir birliği içinde coşkuyla karşılandı.

21 Azer olayına ve kardeş Kürdistan halkına 2 Rey Benden hareketinin gösterilen iyi niyet ve dostluk, her şeyden önce bu olayların gerçekten halkın kendi demokratik ve yurtseverlikleri sonucu olmasıydı. Bütün ilerici ve yurtsever güçlerin birliği de anti-demokratik olaylara karşı bir olan fikir ve amaç birliğinden kaynaklanıyordu. 21 Azer olayı İran millî, demokratik ve işçi hareketinin bir parçası olarak bu devrimin ilk aşamasının görevlerini yerine getirmiş ve Azerbaycan'da emperyalizm ve müttefiklerinin hakimiyetine büyük darbe vurarak halk hükümetini kurmuştur. Azerbaycan ve Kürdistan halk hareketlerinin İran'ın bağımsızlığının ve demokrasinin bütün İran'a yayılmasının gerçekleşebilmesi için verilen mücadeleye dayanak noktası olmuştur. Bu dönemde meydana gelen bu olaylar, Azerbaycan ve Kürdistan halklarının bu siyasi eylemleri hangi noktalarda önem taşımaktaydı. Bunu Pişavera şu şekilde belirtiyordu:

«Azerbaycan ve Kürdistan Demokrat Fırkaları İran özgürlük hareketinin ölüm kalım meselesinin çözüldüğü bir zamanda oluşup çalışmaya başladılar.»

Gerçekten de emperyalizmden arka bulan, emperyalizme dayanan Satr ve Hakimi hükümetleri bütün İran'da özgürlük hareketlerine karşı yoğun bir saldırıya geçmiş ve bütün demokratik ör-

güt ve sendikaları dağıtmakta, gericilik, askeri ve polisiye diktatörlük yöntemleriyle yaygınlaştırılmaya çalışılmakta, diktatörlük kurulmak istenmekteydi. Tam bu dönemde Azerbaycan ve Kürdistan Demokrat Fırkaları tarafından genişletilen ve kısa zamanda örgütlenerek başarıya ulaştırılan halk isyanları, gericilerin oyunlarını bozdu. İran'da demokratik hareketin kendini toparlamasını, işçi hareketinin düzelmesini ve gelişmesini sağladılar.

Bu gerçekler ışığında olayları değerlendiren ilerici güçler ve örgütler, ortak amaç doğrultusunda mücadele veren Azerbaycan ve Kürdistan Halklarının kendilerinin kutsal müttefikleri olduğunu, bu kardeş örgütlerin emperyalizme ve gericiliğe karşı, onların fitne ve iftiralarına karşı korumak göreviyle yükümlü olduklarının bilinciyle hareket ettiler.

Azerbaycan ve Kürdistan hareketlerine gösterilen dostluk büyük ölçüde de yardım eden örgütlerin sınıfsal yapısından kaynaklanmakta, marksizm - leninizm ilkelerine bağlılıklarına dayanmaktadır. Böylesine bir dayanışma ile bütün bu örgütler özgürlük bayrağını yükseklerde dalgalandırdılar.

Tudeh Partisi Birlik Şurası, yayın organları, partinin parlamento gurubu ve diğer ilerici örgütler ve gazeteler, ilk günden Azerbaycan ve Kürdistan hareketlerinin tarihi köklerini, toplumsal ve ekonomik sebeplerini, onların hedeflerini, amaçlarını doğru olarak değerlendirmişlerdir. Her iki hareketi emperyalizmin ve gericiliğin iftira ve düşmanlıklarından sürekli olarak korudular, hareketleri müdafaa ettiler. 21 Azer ve 2 Rey Benden hareketlerinin, İran'ın bağımsızlık ve bütünlüğünü koruduğunu, bütün

İran emekçilerinin ve ilericilerinin isteklerine yardımcı olduğunu belirttiler ve onayladılar.

Bu örgütler aynı zamanda Azerbaycan ve Kürt halklarının devrimci başarılarının ve uygulanan dönüşümlerin bütün İran'da uygulanması gerektiğini ısrarla ileri sürdüler.

ABD ve İngiliz emperyalistleri ve İran gericilerinin Azerbaycan ve Kürdistan Halk hareketlerini lekelemek için iftiralar yağdırdığı, onların gerçek amaçlarını tahrif edip bölücülükle suçladığı, siyasi komplolar düzenlediği bir dönemde diğer kardeş örgütlerin bu halk hareketlerinin gerçek amaçlarını halka anlatmaları, onların gerçek yurtsever ve demokratik amaçlarını yaymaları ve bunun da İran'ın bağımsızlığının gerçek dayanağı olduğu konusunda açıklamalar yapmaları, bütün bu konuları İran halklarına ve dünya kamu oyuna açıklamaları büyük önem taşır.

Diğer örgütlerin bu dostluk ve kardeşlik dolu yardımlarını coşkun bir sevgiyle karşılayıp değerlendiren halkımız ve fırka, düşüncelerinin yayınlandığı «Azerbeycan» «Azat Millet» ve «Galebe» gazetelerinde, TUDEH Birlik Şurası ve diğer ilerici örgütlerin bu davranışlarını, fikir ve eylem birliği içindeki davranışlarını minnettarlıkla değerlendirdi. Azerbeycan hareketinin öncüsü ADF'nin lideri S.C. pişaveri Fırka'nın kuruluş yıldönümü nedeniyle yaptığı toplantıda şunları söylüyordu:

«Şu noktayı hatırimızdan asla çıkarmamamız gerekir; bizim hareketimize İran'ın özgürlükçü gazeteleri, örneğin «Zafer», «Rehber» ve «İran ema» ve diğerleri, hiç bir karşılık beklemeksizin yardım ettiler.»

Gerçekten de İran TUDEH Partisi ve Birlik Şurası gerek bütün hareket süresince ve gerekse daha sonra yapılan ağır baskılar süresince bu hareketlerin koruyucusu ve en güçlü savunucuları oldular. Bunların bu çok yönlü yardımları aynı amaca yönelik olmaları nedeniyle

le önem taşıyordu. İran özgürlükçü basının yazdıkları gerçeklerin kısa bir özzetini veren «Azerbeycan» gazetesi minnetle şu noktayı belirtiyordu:

«Muhabirleri Azerbeycan'ı gezip gören İran'ın özgürlükçü basınında, Azerbeycan hakkında yazılmış makalelerin Azerbeycan hareketinin gerçek anlamını tanıtmak açısından büyük önemi vardır. Özellikle kendi gözleriyle görerek yazdıkları, gerici basının gazabına sebep olmuştur.»

Azerbeycan gazetesi bir başka yazısında şunları yazıyordu:

«Onlar Azerbeycan halkının yaratıcı gücünün semerelerinden bahsediyorlar. Onlar kısa sürede halkımızın elde ettiği başarılarından ve bilimsel ve teknik tesislerden konuşuyorlar. Onlar, halkımızı silahlı harekete zorlayan sebeplerden, hareketin esas nedenlerinden konuşuyorlar. Onlar yalnız İran halklarının özgürlüğü ile ilgilendikleri için hareketimizin bu özgürlükçü yanını da bilirler. Onlar, halkımızı İran'ın özgürlüğünün garantisi bilirler. Çünkü bu halk kendi özgürlüğünü temin edip korumuş ve şimdi bütün İran halklarına özgürlük istiyor.»

İran TUDEH Partisi Merkez Komitesi Fırka kurulup çalışmaya başladığından itibaren siyasi programı ve Fırka konusunda, onun öncülüğünde genişleyen demokratik hareket karşısında, onları iyice inceleyip doğru bir tavır aldı. Hareketi, İran gerici hakim sınıflarının toplumsal, milli zölüm siyasetinin sonucunda, halkın doğal ve yasal istekleri ve ihtiyaçları karşısında takındığı terör ve baskı tavrının sonucunda ortaya çıkan ilerici ve devrimci bir hareket olarak değerlendirdi. Parti, hakim sınıfın uydurduğu gibi «bir avuç mütecavizin kıyamı» olmadığını, 21 Azer olayının gerçekten bir halk hareketi olduğunu gayet iyi biliyordu. Geniş ve güçlü bir toplumsal tabanı vardır; bu esas dayanaklar, Azerbeycan'

ın tüm emekçi sınıf ve kesimleri, işçiler, köylüler, esnaf ve zanaatkarlardır. Parti bu konudaki görüşünü şu şekilde belirtmiştir:

«Evvela, ADF ve onun bütün Azerbeycan'da yürüttüğü hareket, halkın, özellikle köylülerin ve işçilerin gericiliğin zulüm ve baskıları karşısında reaksiyonudur. Ve gericilerin görüşünün aksine olarak Azerbeycan hareketi bu bölgenin geniş halk kitleleri tarafından desteklenen bir harekettir.»

Parti Merkez Komitesi, Azerbeycan meselesinin B. M. Güvenlik Konseyinde görüşülmesini emperyalizmin İran'ın işlerine bir müdahalesi olarak değerlendirdi. Halkın kendi iradesi ile yapılan Azerbeycan hareketinin İran'ın iç meselesi olduğunu belirtti. Bu meseleye, hiç bir şekilde dış baskı yapılmadan, müdahale edilmeden Azerbeycan halkının kendisi demokratik haklarını sağlayarak ve bu demokratik hakların bütün İran'a yayılması için çalışarak çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Parti ısrarla belirtiyordu ki:

«aracıların ve başkalarının müdahalesi olmadan Azerbeycan Halkının demokratik hakları sağlanmakla ve bunların bütün İran'a yayılmakla çözümlenmelidir. Bütün Parti kitleleri, Partinin öncülüğünde harekete kardeşlik yardımını istikbal eder, onun doğru devrimci yerini ateşle savunur.»

Parti'nin Merkez Organı olan «Rehber» gazetesinde şunlar yer alıyordu: «AZERBEYCAN BÜTÜN İRAN'DA DEMOKRASİNİN KURULMASINI İSTİYOR» adlı yazıda; Azerbeycan «halkının emperyalizm ve istibdata karşı verdiği övünülecek mücadele tarihi incelenerek birbirinin devamı ve gelişimi olan bu devrimci mücadele aşamalarında Azerbeycan emekçilerinin her zaman İran'ın bağımsızlık ve özgürlüğünün cesur ve sadık koruyucuları olarak ayaklandıklarını överek:

«Azerbeycan'ın kahraman oğulları

her zaman İran'ın bağımsızlık ve özgürlüğünün koruyucusu olmuş, İran tehlikeye düştüğünde her zaman Azerbeycan'ın bu gayretli oğulları İran'ın kurtuluşu için çalışmışlardır. Azerbeycanlıların meşrutiyet hareketi, Anayasa'nın tamamlanmasını talep etmesi, Hıyabani kıyımı ve Azerbeycan'ın bu son hareketi Azerbeycan'ın her zaman İran'ın özgürlüğünün koruyucusu olduğunu ve ülkenin bağımsızlık ve bütünlüğünü savunduğunu bir kez daha belirtmiştir.»

İran Tudeh Partisi, 21 Azer hareketinin bastırılmasından sonra da Fırka kadrolarının ve harekete katılanların kurtarılması ve yapılan çalışmalara kardeşlik duygularıyla yardımı ile mücadelelenin en samimi savunucularından biri olduğunu belgeledi. Parti'nin 1948 Nisan'ında yapılan İkinci Kongresi de, 21 Azer olayının ilerici ve demokratik bir hareket olduğunu, derinlemesine inceleyerek bir kez daha belirtti ve bu olay karşısında TUDEH'in alması olduğu tavrının doğru olduğunu onayladı. Kongre'nin Azerbeycan'a ait kararında şunlar deniyordu:

«1 — Parti'nin II. Kongresi, Azerbeycan işçilerinin, köylülerinin ve zanaatkarlarının gücüne dayanan ve emekçilerin kurtuluşunu kendine hedef edinen kitlesel hareketin, demokratik, ilerici bir hareket olduğunu bir kere daha belirtir. Bu hareket karşısında Partinin yapmış olduğu değerlendirme ve davranış doğru ve mantıklıdır.

2 — Partimiz çok doğru bir tavırla, anayasanın hükümlerinin uygulanması isteklerini korumuş, emperyalizm ve gericilik tarafından bu harekete yöneltilen yalan ve «bölücülük» iftiralarını reddetmiştir.

3 — 1946'da Azer olayında Devlet'in mevcut muvafakatnamelerine rağmen karşı tavrına Partimizin itirazları yerinde ve haklıdır.»

İran halklarının milli kahramanı TUDEH üyesi Hüsrev Kuzibek, askeri mahkemedeki ünlü savunmasında, Azerbeycan ve Kürdistan hareketlerinin gerçek halk hareketleri olduklarını, emperyalizmin sömürgecilik siyasetine karşı milli bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunmasının bu hareketlerin temel etkeni olduğunu göstermiş, ortaya atılan «bölücülük» iftiralarını delilleriyle yalanlayarak şunları söylemiştir:

«1945'den bu güne kadar egemen sınıflar, Azerbeycan Demokratik Fırkası öncülüğünde yapılan halk hareketi aleyhine propaganda yapmıştır. Onlar bu hareketi, bu ilerici hareketi «bölücülük» olarak adlandırmışlardır ama, gerçekte 1945 - 1946 yıllarında meydana gelen Azerbeycan ve Kürdistan halk hareketleri bizim özgürlüğümüze, milli bağımsızlığımıza yönelmemiş, kesinlikle «bölücülük» mahiyeti taşımamış, tam tersi bir niteliktedir.»

21 Azer olayları hakkında kardeş partilerin liderleri, ilerici basın organları ve teşkilatlar olumlu tavır takınmışlardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

«Evet, tarih tekerrür ediyor. Azerbeycanlı kardeşlerimiz, üçüncü kez İran'ın özgürlük ve demokrasisine yardım etmek için ayaklandılar. Ülkenin dört bir yanından gönderilen telgrafların da gösterdiği gibi, Azerbeycan halkının istekleri tüm İran halkının istek ve arzularını dile getiriyor.» («Cephe Azadı»nın Yüksek surasının 9 Aralık 1945 tarihli bildirisini, Necat İran Gazetesi)

«Ben, Azerbeycan'ın asıl yerli halkından bir kaç kişiyle konuşma fırsatı buldum. Onlar gelişkin bir aşamada uygarlığa sahipler. Yeni siyasi hayatı çok iyi olarak belirttiler. Onların Tahran tarafından zorla feodal ilişkiler içinde tutularak sömürülmelerinden kurtulmaları doğal değil mi? Acaba Azerbey-

can Halk hükümetinin yayımladığı programda daha demokratik bir yaşam söz konusu değil midir?» (Marsel Kaşen, Fransız KP yöneticisi)

«Azerbeycan halkı, kısa sürede gericiliği altederek çağımız dünya koşullarına uygun milli demokratik bir hükümet kurmakla iftihar edebilir. Ben, Uluslararası Sendikalar Federasyonu adına en içten tebriklerimi, kendi yiğitçe isyanlarıyla esaret zincirini kıranlara iletiyorum. Sizin demokrasi hareketini selamlıyorum. Sizin yarattığımız bu demokrasi, İran halklarına öncülük edecektir. Dilerim ki Azerbeycan demokrasisi tüm İran'a yayılsın.» (Lui Sevan Uluslararası Sendikalar Federasyonu Başkanı)

«Azerbeycanlılar özgürlük konusunda tüm Ortadoğu halklarından ileridedirler. Biz Arap işçileri, Azerbeycan emekçilerinin kendi özgürlüklerini kazanmalarıyla kıvanç duyuyor, bütün geri kalmış ulusların Azerbeycan gibi esaret zincirlerini parçalayarak özgürlüklerine kavuşacaklarına inanıyoruz. İngiliz emperyalizmi ve dünya sömürgecileri sizin hareketinizden tir tir titiyorlar, tırnaklarını kemiriyorlar. Çünkü onlar, İran'dan, Mısır'dan ve tüm doğudan ellerini çekeceklerdir. Eğer kendiliklerinden bunu yapmazlarsa onu kesinlikle kendi topraklarımızdan sürüp atacağız.» (Mustafa El Emir, Suriye Lübnan emekçilerinin temsilcisi)

«Uluslararası Kadın Hakları Örgütü, size ve Demokratik Fırka'nın diğer yöneticilerine en samimi teşekkürlerini bildirir. Zira sizin sayenizde, fedakarlığınız sonucunda, İran halkının özgürlüğü için mücadelede büyük başarılar elde edilmiştir. Özellikle Demokrat Fırkasının öncülük ettiği bu muhteşem hareket, asırlar boyu ezilen kadınların seçime katılmaları ve

diğer toplumsal haklarını kazanmaları için gerekli ortamı yaratmıştır.» (Uluslararası Kadın Hakları Koruma Örgütü'nün telgrafı) «Uzun zaman islahat yapılması için sürekli uğraşan Azerbeycan halkı bu gün eline silah alarak bütün İran halkının özgürlüğünün bekçiliğini yapmaktadır. Özgürlük mücadelesinin öncüleri olan demokrat Azerbeycan'ın temsilcileri şimdi buldukları Tahrandaki yüksek sesle şunları söylüyorlar: İslahat tüm İran'da yapılmalıdır. Demokrasi bütün İranlıların hakkıdır.» (Cephe Gazetesi, 'İran Partisinin organı', Azerbeycan halkı İran'ın Özgürlüğünün Bekçisidir adlı makaleden)

«Zamanın başbakanı Sadriül eşraf Azerbeycan halkının telgrafları hakkında şunları söylüyordu: 'Ben yüzlerce gelen böylesi telgraflara önem vermem.' Mehdi Ferruh'sa 14. parlamentoda ayağında çizmeyle şunları söylüyordu: 'Ben Azerbeycana giderim ve Azerbeycanlıların kafasını uçururum.' Böylesi bir ortamda tek kurtuluş yolu, Azerbeycan ve Kürdistan halklarının seçtikleri yoldu. Bu yol, insanlık tarihinin zulüm görmüş halk kitlelerinin yaşamlarının en buhranlı zamanında seçtikleri yoldur. 21 Azer hareketi, çürümüş Tahran hakimiyetini alt üst eden ve İran'ı kurtaran bir isyandı.» (Betuye Ayende Gazetesi, 21 Azer hareketinin 7. yıldönümü nedeniyle 1952'de yayınlanan özel sayısının başmakalesi) «Hareket, Tahran hükümetinin zulüm ve esaretine son verip onların ve görevlilerinin Azerbeycan'dan ellerinin çekilmesini sağladı. Toprakları, feodallerin mülklerini köylülere dağıtarak, yeni fabrikalar kurarak ve sanayi gelişmesi için çalışarak yeni bir ekonomik yapı kurdu. 6 ay geçmeden yüzlerce ilkokul, hastane, sinema, tiyatro ha-

zırlandı, Tabriz radyo ve üniversitesi açıldı.» (Ahenk gazetesi)

«Fransız Dışişleri Bakanlığına göre, Azerbeycan meselesi ve orada ortaya çıkan durum İran'ın kendi içişlerine ilişkin bir meseledir. Çin kü ADF, Azerbeycan'ın İran'dan ayrılması vb. hiçbir istekte bulunmamıştır. ADF, yalnızca kendi iç işlerinde bir nevi bağımsızlık istemektedir. Bakanlığa ulaşan bilgilere göre sol gurupların hiçbiri ve özellikle Tudeh Partisi bunun bir «bölücülük» hareketi olduğunu kabul etmiyorlar. ADF ve İran'ın diğer sol gurupları bu meseleyi ayrılma şeklinde açmadıklarına göre bunu uluslararası bir mesele haline getirmek gereksizdir.» (Fransız Dış İşleri Bakanlığı Genel Md. 13 Eylül 1945 tarihli konuşması)

«Azerbeycan halkının ADF'nin öncülüğünde bir yıl içinde başardıkları halkın inancının neler yapabileceğini, ülkenin gelişmesinin hangi yolla olabileceğini bir kere daha ispat etmiştir.» (Yunanistan Komünist Partisi)

«Lahican emekçileri, Azerbeycanlı kardeşlerimizin yasal yollarla ve anayasal sınırlar içinde istediklerinin yerine getirilmesi için çalışmasını Devletten ve İran parlamentosundan isterler» (Rehber Gazetesi, Lahican emekçilerinin telgrafı)

«Mekran ve Siistan'lı ilericilere göre, Azerbeycan meselesi bütün İran halkının kendi yasal haklarını elde etmesi için, bütünüyle özgürlüğe yönelik bir harekettir. Yabancı uşaklarına ve gericilere, onların söylediklerine aldırmadan Mekran ve Siistan'ın tüm emekçileri bu millî harekete saygıyla bakıyor. Ey emekçiler, gelin kendi yüksek amacınız, kendi iyi niyetinizle özgürlük bayrağını açarak menfur ağaların ve kirli gericilerin zulmünden kurtulun.» (Rehber gazetesi)

no: 741, telgraf)

«Azerbeycan hareketi, Azerbeycan halkının her zaman İran devriminin meşalesi olduğunu pratikte isbat etmiştir. Anayasanın hayata geçirilmesini talep eden bu hareket en adaletli harekettir.» (Tudeh Partisi İsfahan eyalet komitesi)

«Azerbeycan hareketi, 20 yıllık diktatörlüğün faciaları sonucu olmuştur. Bu hareket İran'da özgürlüğün gelişmesi için İran ilericilerinin elinde güçlü bir silahtır.» (Zafer Gazetesi, no: 345)

«İran'da Azerbeycan'da başgösteren devrimci hareket Ortadoğu'da, özellikle Irak'ta çok derin reaksiyon meydana getirmiştir. Irakta çok şiddetli sansür olmasına rağmen, bu olay hakkındaki haberler yıldırım gibi yayılmıştır. Zulüm ve baskı altında yaşayan Irak halkı da bütün Ortadoğu halkı gibi Azerbeycan hareketini Ortadoğu'yu kurtarıcı ve devrimci hareket olarak adlandırmıştır.» (Le Monde Gazetesi)

G) MÜCADELE DEVAM EDİYOR

21 Azer (1945 - 1946) hareketinden bu güne kadar ülkemizde hüküm süren baskı rejimine, gericiliğe ve emperyalizme karşı İran halklarının ve bu arada Azerbeycan halkının mücadelesi bir gün olsun durmamıştır.

Emperyalizme ve sömürüye karşı mücadele ülkenin dört bir yanında, Tahran'da, Tebrizde, İsfahanda, Kirman, Azerbeycan, Horasan ve Kürdistanda, bütün şehir ve köylerde devam ediyor, genel halk mücadelesi şeklini alıyor. Bu mücadele her yerde, değişik yollarla değişik şekillerde sürüyor.

21 Azer olaylarından bu yana, Feridun İbrahimi, Nurullah Yehani, Kubi Suphi, Mehmet Agahi, Kulam Rıza, Debir Niya ve diğer bir çok şehitten başlayarak İran'ın milli kahramanı Hüsrev Ruzubekten özgürlüğe ve asil subaylarımız Siyanek ubekri, Medeni'den Dr. Musaddık'ın Dışişleri bakanı Fatimi'ye kadar pek çok yiğit kişi Şah'ın istibdatına ve emperyalizmin sömürü ve tahakkümüne karşı mücadelede canlarını feda etmişlerdir. Hüsemk Tizaki, Perviz Hikmet Çu, Domisiyan, Koli Sorki gibi yiğitler, halkın mücadelesini temsil etmişler ve Şah'ın cellatları tarafından öldürülmüşlerse de onlar, İranlıların, bütün İran halklarının kalbinde taht kurmuşlardır. İran

tarihinin sönmez yıldızları ve parlak güneşleri olmuşlardır.

Ülkemizde istibdata, gericiliğe ve emperyalizme karşı mücadelenin her noktasında yüzü ak, başı dik bayrakçısı İran Tudeh Partisi'dir. ABD ve İngiliz emperyalizmine karşı, Şah'ın baskı ve terörüne karşı mücadele eden her şahıs, her gurup ve her örgüt, ülkenin kurtuluşunun ve halkın özgürlüğünün en yılmaz en fedakar ve sürekli savaşçısının İran Tudeh Partisi olduğunu çok iyi biliyor. Bu nedenle her gerçek anti-emperyalist, özgürlükçünün yeri İran Tudeh Partisinin saflarıdır; orada yerini alır, onun yolunu seçer, onun ideal ve programını kendine rehber edinir. Ülkemizin özgürlüğü uğruna uzun yıllar boyu mücadele eden, şehitler partisi adını alan kahraman Partimiz, İran halkları gözünde saygı kazanmakta ve onların kalbinde yer almaktadır. O, buna layıktır.

ADF bu gün artık Tudeh'in ayrılmaz bir parçasıdır. Ve biz inanıyoruz ki, bu şerefli yolda, İran Tudeh Partisi saflarında zafere ulaşacağız. İran'ın tüm halkları ile birlikte Azerbeycan halkı da her türlü toplumsal ve milli baskıdan kurtulacak, iğrenç istibdat rejimi, İran'da özgürlüğün sağlanması ve özgür, güzel İran'ın yaratılması sırasında layık olduğu yeri bulacaktır.

KAPİTALİST OLMAYAN KALKINMA YOLU-1

Geçen sayımızda Ulusal Demokratik Devrim tezini ulusal burjuvazi sorununu Türkiye'nin genel sosyo-ekonomik yapısı ve özgül koşulları açısından incelemiştik.

Hazırladığımız bu incelemede ise «kapitalist - olmayan kalkınma yolu» teriminin ifade ettiği kavramı ve bu yol'un hangi sosyo-ekonomik koşullar için geçerli olduğunu ve Türkiye'nin sosyal devrim sorununda böyle bir yolun söz konusu olmayacağını işleyeceğiz.

İLKE

Türkiye sosyalist hareketi bugün yakın geçmişten bile çok daha ileri bir ideolojik ve politik düzeyde bulunuyor. İşçi sınıfı bilimi ve enternasyonalizmi işçi sınıfı sosyalistlerinin ısrarlı kararlı ve yoğun ideolojik-pratik çalışmalarıyla Türkiye'de giderek daha fazla güçleniyor, kök salıyor.

Buna rağmen, sadece genel olarak Türkiye solu içinde değil, fakat aynı zamanda Türkiye sosyalist hareketi içinde de belli kavram kargaşaları, terim bulanıklıkları göze çarpıyor. Türkiye sosyalist hareketi içinde saydığımız bazı sosyalist çevre ya da kişilerin şabloncu bir şekilde ve herhangi bir ciddi ideolojik çalışmaya dayanmadan yaptıkları yayınlar ya da öne sürdükleri sloganlar bu kavram kargaşasının başlıca nedeni oluyor. Türkiye sosyalist hareketi içinde ortaya çıkan bu durum, dünya komünist ve işçi partilerinin belli sosyo-ekonomik formasyonlar konusunda, **belirli tip ülkeler** hakkında kabul ettikleri çeşitli evrensel tezlerin ve önerilerin hepsinin veya çoğunun Türkiye için de geçerli olabileceği şeklinde ve iyi düşünülmemiş ya da kalıpcı, hazır reçeteci bir anlayışla Türkiye koşullarına uygun olabileceği iddialarından kaynaklanmaktadır. Örneğin metropol ülkeleri için önerilen anti-monopolist ileri **demokrasi tezi'nin**

Türkiye için geçerli bir stratejik hedef olduğu ileri sürülürken, öte yandan kapitalizmi hemen hiç gelişmemiş, pre-kapitalist ve hatta pre-feodal ilişkilerin egemen olduğu ülkeler için geçerli olan **kapitalist-olmayan kalkınma yolu** modeli de Türkiye gerçekliğine aykırı olduğu halde öneriler arasına girebiliyor. Bu bakımdan «ileri demokrasi», «ulusal demokratik devrim», «kapitalist-olmayan yol»... vb. gibi bilimsel kavramları daha yakından tanımamız ve Türkiye'nin **sosyal devrim** sorununda izlenilecek yol açısından Türkiye koşulları ile bu kavramların geçerli olduğu sosyo-ekonomik yapıları karşılaştırmamız, bu kavram kargaşasını azaltmak ve Türkiye sosyalist hareketi içindeki ideolojik, ilkesel arınmayı hızlandırarak, bilinç ve bilgilenme düzeyini yükseltmek, işçi sınıfı sosyalistlerinin en önemli güncel teorik (propaganda) görevleri arasında yer almaktadır.

Yazımızın başındaki İLKE notunda da dile getirildiği gibi, bu yazımızda **kapitalist-olmayan kalkınma yolu** kavramını ele alacağız. Türkiye'de kimi sosyalistler, önümüzde ilk varacağımız sosyal gelişim aşamasının «kapitalist olmayan kalkınma yolu» olacağını ileri sürüyorlar, ya da önerdikleri aşama'nın ekonomik-sosyal niteliklerini iyi tanımlayamıyorlar ve onu kapitalist olmayan yol ile karıştırıyorlar. Bu kavram özellikle sorunu iyi kavrayamamış, kimi kadrolarda ve sempatizanlarda büsbütün çarpıtılarak, taşıdığı bilimsel özden büsbütün uzaklaşıyor. Örneğin «ileri demokrasi» ile «kapitalist-olmayan kalkınma yolu»nun aynı şeyler olduğunu sanan ve söyleyen kimselere bile rastlanabiliyor. Aynı şekilde, çoğu kez ulusal demokratik devrim, ileri demokrasi, kapitalist olmayan yol gibi kavramlar içiçe geçmiş olarak algılanıyor ve ortaya eklektik bir öneriler bütünlüğünün çıktığı da gözleniyor.

Öte yandan, özellikle «sol» kanat revizyonistleri, ulusal bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş olan ve sosyalizmin maddi, teknolojik önkoşullarından hayli uzakta bulunan ülkeler için önerilmiş olan kapitalist olmayan kalkınma yolu'nun birçok genç ulusal devletin devrimci-demokratik yönetimleri tarafından başarıyla uygulandığını, bu yolun somut bir gerçeklik olduğunu inkâr ediyorlar.

KAPİTALİST OLMAYAN YOL KAVRAMININ TEORİK TEMELLERİ

Asya ve Afrika'da devrimci süreç ve ulusal demokratik devrim kendi gelişimi içinde pek çok orjinal ve aynı zamanda çelişik faktörü de birarada getirmektedir. Bu gelişim dümdüz bir çizgi halinde gerçekleşmemekte, çoğu kez spiral bir gelişim göstermekte ve bu spiralın «spiralleri» arasında ise her zaman bir uyuma rastlanmayabilmektedir. Buna rağmen, Asya ve Afrika'daki devrimci süreç ve ulusal demokratik devrimin **sosyalist yönelimi** (sosyalizme doğru ilerleyişi) taşıdığı tüm çelişikli faktörlere, sayı-

sız sorunlara rağmen genelinde sürekli yükselen kendi genel akışına ters düşmeyen bir gelişim göstermektedir.

Bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkelerdeki devrimci süreçlerin son derece karmaşık ve çelişik olması ve sosyalist ülkelerdeki Marksist-Leninist teorisyenlerin kapitalist-olmayan kalkınma yolunun sorunları hakkında çeşitli —ama olağan— görüş ayrılıkları taşıması nedeniyle, gerek burjuva gerekse sağ ve «sol» kanat oportünistleri binbir spekülasyona başvuruyorlar. Genel olarak burjuva ideologları «kapitalist-olmayan yol» kavramından yola kalkarak, bunun Marksizmi çürüttüğünü, tarihsel determinizmi iflas ettirdiğini, çünkü Marx'a göre feodal toplumdaki sosyalist topluma geçmek için kapitalist aşamanın zorunlu olduğunu ileri sürerek, —yani Marksizmin özünü ve ruhunu kendi anti-komünist amaçları için çarpıtarak— gerici propaganda yapıyorlar. Buna karşılık, bir kısım sağ-revizyonist, ya da reformist unsur kapitalist-olmayan kalkınma yolu konusundaki Marksist-Leninist kavramı çarpıtarak, bunu sosyalizm ile kapitalizm arasında bir üçüncü yol imiş ya da olabirmiş gibi göstermeğe çalışıyorlar. «Sol» —revizyonistler ise, çoğunlukla, bu Marksist-Leninist kavramı kendi amaçları uğruna Makyavelist bir şekilde tahrif edip, bu tezi savunan Marksist-Leninist partileri ve özellikle SBKP'ni «üçüncü yol taraftarı, revizyonist partiler» olarak suçlamak iftiralalarına ve sahtekârlıklarına yelteniyorlar.

Bu bakımdan, sözkonusu kavramın teorik temellerini kısaca da olsa incelemek gerekiyor.

TARİHSEL DETERMİNİZMİN ÇARPITILMASI

Kapitalist-olmayan yol kavramına karşı çıkan sağ ve «sol» oportünistler, Marx ve Engels'in, tek, tek her ülkede prekapitalizm'den sosyalizme biricik geçiş yolunun **ancak ve ancak** kapitalizmden geçtiğini söylediklerini ileri sürerler.

Kapitalist-olmayan yol'un muarızları, kendilerine gerekçe olarak Marksizmin toplumsal gelişime değgin temel yasalarını gösterirler. Gerçekten de Marx'ın da belirttiği gibi insanlık kendi gelişim akışı açısından **belirli** tarihsel aşamalardan geçer ve tarihsel aşamalardan her biri zorunlu birer sosyo-ekonomik formasyondur (üretim tarzıdır). **İnsanlık toplumunun evriminde** birbirini izlemesi gereken bu sosyal aşamalardan birisini atlayarak daha ilerdekine varmak mümkün değildir.

Marksizmin koyduğu bu **tarihsel determinizm** hiç kuşkusuz şaşmaz bir doğrudur. Fakat kapitalist-olmayan yol tarihsel determinizme aykırı bir olgu değildir. Çünkü Marx bir toplum düzeninden sonra zorunlu olarak belirli bir başka toplum düzeninin geleceğini söylerken insanlık toplumunu bir **bütün** olarak kastediyordu. Marx insanlık toplumunun zorunlu ta-

rihsel aşamalardan ve sosyo-ekonomik formasyonlardan geçtiğini ve belli bir formasyondan sonra, onu, gene belli bir formasyonun onu izlemesinin kaçınılmaz olduğunu dile getirirken, yukarıda da belirttiğimiz gibi dünya toplumunu bir bütün olarak alıyor ve bu her ulusun her ülkenin teker teker, mutlaka bu aşamalardan geçmesi gerektiğini ileri sürmüyordu. Tersine, Marx tek tek her ülkenin bütün toplum aşamalarının hepsini birer birer yaşamasının gerekli olmadığını vurgulamıştır. Marx, «**içinde buldukları tarihsel koşullar gözönüne alınmaksızın bütün ulusların izleyecekleri ortak bir yol**»un varlığına inanmadığını belirtmiştir. (Marx ve Engels, **Eserler**, C. 19, sf. 120) Çünkü Marx çok iyi biliyordu ki Slav ve Kuzey Avrupa toplumları ile Asya ve Afrika'nın göçebe toplumları, tribal sistemden (ilkel toplumdan) köleci sistemi atlayarak feodal topluma geçmişlerdi.

Günümüzde bağımsızlığına yeni kavuşmuş ve üretici güçlerinin gelişkinlik düzeyi, sosyalist kuruluşun maddi ve teknolojik önkoşullarından çok geride olan birçok Asya ve Afrika ülkesinde kapitalist-olmayan yol'un geçerliliğini tanımak istemeyen eğilimler, çağımızdaki en önemli gerçeği unutmaktadırlar. Bu gerçek, **artık sosyalizmin bir dünya sistemi olduğu** ve dünyanın sosyal gelişiminde **belirleyici rolü** oynadığı olgusudur. Bu çok önemli faktör, pek çok «üçüncü dünya» ülkesinde toplumsal ilerleme için olağanüstü fırsatlar ve olanaklar bütünlüğünü sağlamaktadır.

Prekapitalist ilişkilerin egemen olduğu sömürge, yarı-sömürge ya da eski sömürge tipi ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmaları ile feadoliteden sosyalizme giden yolda mutlaka kapitalist aşamaya uğramaları gerektiği şeklindeki öneriler gerçekte Marksizm paravanı altında tutuculuk yapmaktan başka birşey değildir. İnsanlığın sosyal evriminde kapitalizmin iniş halinde olduğu, çöküşe doğru gittiği, buna karşılık sosyalizmin güçlendiği ve tayin edici konum kazandığı günümüzde, sosyalizmin önkoşullarından maddi ve teknolojik bakımdan henüz hayli uzakta olan ülkelerin, dünya sosyalist sistemiyle dayanışma halinde ve onun sağladığı geniş olanakların da yardımıyla, **kapitalist aşamayı atlayarak** sosyalist kuruluşun maddi önkoşullarını yaratmaları ve üretici güçlerini sosyalizme elverecek düzeye dek bu şekilde geliştirmeleri mümkündür. Uzun yıllardır yapılan revizyonist itirazlara ve spekülasyonlara rağmen, sosyal pratik bunu kanıtlamıştır. Durum böyle olduğu halde, bir toplumun prekapitalist ilişkilerden sosyalizme doğru gitmesi için o ülkeye mutlaka kapitalist aşamanın önerilmesi, ne denli keskin ve kof slogancı devrimcilik altında sunulursa sunulsun, gerçekte emperyalizme teslimiyetçilikten başka birşey olamaz. Çünkü, böyle bir toplum, siyasal (ulusal) bağımsızlığını elde ettikten sonra, eğer sosyalizme gitmek için kapitalist konağa uğrayacaksa, bu uğrak, o

ülkenin yeniden emperyalizmle bütünleşmesinden ya da ona yaklaşımasından başka bir anlama gelemmez.

Bir ülkenin kapitalizm öncesi toplum aşamasından, kapitalist toplumu atlayarak sosyalist üretim tarzına ulaşmasının mümkün olduğu şeklindeki Marksist-Leninist öngörüye karşı çıkanlar, Marx ve Engels'in böyle bir öngöründe bulunmadığını söylerler. Oysa bu iddialar da, eğer tahrif değilse, en azından bilgisizlikten veya kavrayışsızlıktan kaynaklanan bir anlayışı temsil ederler ve bu bakımdan asılsızdırlar. Engels, «**Rusya'da Toplumsal İlişkiler Üzerine**» başlıklı makalesinde, **Rus toplumunun kapitalizm aşamasını atlayarak sosyalizme geçmesinin mümkün olduğunu** söylemiştir. Gene Marx ve Engels, **Komünist Manifesto'nun** 1882'deki Rusça baskısına yazdıkları önsözde şöyle diyorlardı: «**eğer Rus devrimi Batı'daki proletarya devrimi için her iki devrimin birbirini tamamlayacağı şekilde bir işaret, (sinyal) olursa, Rusya'da bugün varolan ortak toprak mülkiyeti komünist gelişimin başlangıç noktası haline gelebilir.**» (Marx ve Engels, **Eserler**, C. 19, sf. 305) Bilimsel sosyalizmin kurucuları burada, 19.cu yüzyıl ikinci yarısı Rusyasındaki devrimci demokratların gerçekleştirmeğe çalıştıkları devrim ile Batı işçi sınıfı devriminin birbirini tamamlaması halinde, Rusya'nın kapitalizme uğramadan sosyalizme geçebileceğini ifade etmişlerdi. Yukarıya aktardığımız görüşün özü, ilkesel olarak şudur: eğer belli ülkeler topluluğunda proletarya devrimleri gerçekleşip, sosyalizm kurulursa ve kapitalizm öncesi aşamayı yaşayan toplumun demokratik devrimi, bu sosyalist ülkeler topluluğu ile birlikte davranabilirse, bu durumda sözkonusu geri ülkeler için kapitalizmi atlayarak sosyalizme yönelmek mümkündür.

Marx ve Engels, kendi yaşadıkları dönemin tarihsel koşullarında Rusya örneğinden yola çıkarak, gerçekte bugünkü kapitalist-olmayan yol'un ipuçlarını vermişlerdir. Gerçi sosyal gelişim Rusya'nın son derece büyük bir hızla kapitalistleşmesini getirmiş, ve proletarya devrimi Batı'da değil, Rusya'da meydana gelmiştir. Fakat bu Marx ve Engels'in öngörülerinin teorik değerinden hiç birşey kaybettirmez. Çünkü, ilk kez Rusya'da gerçekleşen devrim çok uluslu bir sosyalist sistem yaratmış ve Sovyetler Birliği kurulmuştur. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra bir dizi ülkede daha sosyalist devrimin gerçekleşmesi ile sosyalizm, dünya çapında bir sosyal sistem haline gelerek, dünyanın sosyal gelişimini belirlemeye başlamıştır. Bu durumda, sosyalist ülkelerin proletarya devrimleri ile kapitalizm öncesi aşamadaki birçok eski sömürge'deki ulusal kurtuluş devrimlerinin bir dünya devrimci süreci içinde bütünleşmeleri sayesinde, üretici güçlerin gelişkinlik düzeyi henüz sosyalizmden çok uzakta bulunan bu genç ulusal devletlerin kapitalist aşamaya uğramadan sosyalizmin önkoşullarını yaratmağa yönelmelerini mümkün kılmıştır.

Yani tarihsel göstergeler ve dünya tarihinin yaşadığı ve yaşamakta olduğu olgular, her konuda olduğu gibi bu konuda da Marx ve Engels'in yanılmadıklarını kanıtlamakla kalmamış, tersine onların öngörülerinin ne denli uzak görüşlü ve bilimsel temelli olduğunu da kanıtlayarak, bu görüşlerin birçok Asya ve Afrika ülkeleri için pratik geçerliliğini göstermiştir.

LENİNİN YAKLAŞIMI

Emperyalist çağda Marksizmi geliştiren Lenin, aynı zamanda dünyanın ilk sosyalist devriminin zafere ulaşmasıyla açılan dönemde geri ülke halklarının kapitalist aşamayı atlayarak sosyalizme yönelmelerinin olanağı hakkındaki önemli teorik kavramı formüleştirmiştir. Bugün kapitalist - olmayan yol adını verdiğimiz kavram konusunda Lenin'in getirdiği öngörü, birçok sömürge, yarı-sömürge ve bağımlı ulusun toplumsal gelişimi için büyük bir pratik önem taşımıştır. Lenin'in sosyalizme doğru yöneliş konusunda ekonomik gerilik üzerine getirdiği yaklaşım bilimsel sosyalist teori ve pratikte önemli bir yer tutar.

Lenin sosyalist devrim ve sosyalist kuruluş ile ekonomik gelişkinlik düzeyi arasındaki ilişkileri üstün bir bilimsel yetkinlikle incelemiş ve bu konuda çeşitli revizyonist teorileri çürütmüştür. Bilindiği gibi Kautsky ve II. Enternasyonal oportünistleri ile Rus menşevikleri Rusya'da kapitalizmin gelişkinlik derecesinin ve üretici güçlerin o zamanki düzeyinin sosyalist devrime ve sosyalist kuruluşa elvermeyeceğini iddia ediyorlardı. Onlar ülkenin henüz sosyalizme hazır olmadığını, bu nedenle bir proletarya devrimine hazırlanmanın tarihi «zorlamak» olacağını ileri sürerek, sosyalist devrim için kapitalizmin daha da gelişmesinin beklenmesini istiyorlar ve böylelikle kaçınılmaz olarak kapitalizme hizmet ediyorlar, çoğu kez de burjuvazinin (özellikle otokrasiye karşı mücadele içindeki liberal burjuvazinin) yanında saf tutuyorlardı. O zamanın Rusya'sında «sol» - kanat revizyonizmini temsil eden SR partisinin de değişik sözler altında hizmet ettiği şey gene kapitalizmden farklı birşey değildi. Nitekim hem sağ-oportünist Menşevikler, hem de «sol» - oportünist SR'ler, gidip Kerensky kabinesinde (burjuva hükümetinde) görev aldılar, ve 1917 Şubat - Ekim arasındaki dönemde Rusya'da iki başlı iktidar varken, yani hem Sovyetler iktidarı hem de Kerensky'nin burjuva iktidarı birarada bulunurken ve Lenin «bütün iktidar Sovyetler'e» sloganını atmış iken, onlar proletaryanın devrim davasına karşı burjuvaziye yardım ediyorlardı.

Büyük Ekim Sosyalist devrimi her türlü reformist ve revizyonist teze bilimsel devrimci teorinin ve işçi sınıfı pratiğinin indirdiği en ağır darbe-lerden birisi oldu.

Lenin'in sosyalist devrim ve ekonomik gelişkinlik düzeyi konusunda getirdiği görüşler KİTLE Dergisinde «Sosyalist Öğretide Devrim Sorunu» başlıkla yazı dizisinde incelenmişti. Orada özetlenen görüşleri burada tekrarlamayacağız. Ne var ki, Lenin bu konudaki yanlış eğilimlere karşı mücadele ederken, hem sosyalist devrimi kapitalizmin gelişmesine ve olgunlaşmasına bağlayan sağ eğilimlere, hem de prekapitalizmin egemen ya da çok güçlü olduğu geri ülkelerde sosyalist dönüşüm için gerekli koşulları yaratmadan o ülkeler için sosyalist devrim programını öneren «sol» - revizyonist ve maceracı eğilimlere de karşı çıkmıştır.

Bugün çok sayıda genç ulusal devletin yönetiminin politik ve düşünsel eğilimi Lenin'in bir zamanlar «devrimci demokrasi» adını verdiği akımla günümüz koşullarında önemli benzerlikler taşımaktadır. Fakat, bugün, eskinin Doğu'lu devrimci demokratların sahip olduklarından çok daha elverişli koşullar bulunmaktadır. Çünkü sosyalizm artık bir dünya sistemi halinde ve belirleyici güç olarak tarih sahnesindedir. Bu nedenle, bağımsızlığına yeni kavuşmuş pek çok genç ulusal devletin **ulusal demokratik** yönetimleri, sosyalist sistemle dayanışma ve işbirliği halinde, kapitalist olmayan yol adlı modeli izlemektedirler.

Kapitalist olmayan yol'u Lenin'e ve Leninizm'e aykırı olarak tanıtanlara, burada kısaca Lenin'den birkaç önemli alıntı ile yanıt vererek, konumuza devam edelim.

Herşeyden önce Lenin'in Marksizm konusunda yaptığı şu önemli hatırlatmayı tekrarlamak istiyoruz; Lenin şöyle diyordu:

«Marksizm son derece derin ve çok yönlü bir bilimdir. Bu nedenle, Marksizm'le bağlarını koparanların, sözümona kendi kanıtları arasında yersiz bir şekilde Marx'dan düşünce kırıntılarına (kısmî alıntılara) rastlamak şaşırtıcı değildir» (V.İ. Lenin, Eserler, Fr. Bas., Paris, Cilt 26, sf. 216)

Bu bakımdan sağ ve «sol» revizyonistlerin utanmazcasına kendilerini Marksist veya Marksist-Leninist tanıtarak yaratmağa çalıştıkları kavram kargaşasına ve açık tahriflere en sert biçimde karşı çıkmak gerekir.

Ne Marx ve Engels, ne de Lenin bilimsel sosyalizmi yaratıcılıktan uzak, donmuş kalıplar ve dogmalar halinde görmemişlerdir. İşçi sınıfı biliminin büyük ustaları teorinin değişen tarihsel koşullarda yaratıcı şekilde uygulanarak ve zenginleşerek gelişeceğini savunmuşlardır.

Lenin'in Marksizm hakkında söylediği şu sözleri, bütün devrimci pratik çalışmalarda bilimsel teorinin yaratıcı olarak uygulanması zorunluluğunu gösteren yol gösterici bir kılavuz olarak hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız:

«Marksizm, hiçbir şekilde belli bir ânın mümkün ve varolan mücadele biçimleri ile sınırlandırılmaz: (Marksizm) mevcut sosyal ortamda ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle

belli bir dönemde yöneticilere (parti yöneticilerine) yabancı gelebilecek olan yeni mücadele biçimlerinin kaçınılmazlığını kabul eder. Bu açıdan denilebilir ki, Marksizm kitle pratiğinden öğrenilir...» (Lenin, Bütün Eserleri, C. 14, sf.1-2)

İşte Lenin gerek emperyalist çağın değişen koşullarında, gerekse Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin dünya çapında açtığı yepyeni çığırda ve meydana gelen sosyal değişikliklerde, Marksizmi yaratıcı bir şekilde uygulamıştır.

Lenin'in sömürge, yarı-sömürge ve bağımlı ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerine bakışında da bu yaratıcı ve devrimci bilimselliği kesin hatlarıyla görmek mümkündür.

Lenin, 1919 başlarında yazdığı bir makalede bu karmaşık sorunlar karşısında komünistlerin izlemesi gerektiği tutumu şu sözlerle özetliyordu :

«İşte burada, bütün dünyada komünistlerin bugüne dek karşılaşmadıkları bir görevle karşı karşıyasınız: genel komünist teori ve pratiğe dayanarak, onu bir yandan Avrupa ülkelerinde bulunmayan özgül koşullara uyarlamalısınız, öte yandan, bu teori ve pratiği, nüfusun büyük çoğunluğunun köylülerden oluştuğu ve mücadelenin... Orta Çağ kavgalarına karşı yöneldiği koşullara uygulayacağınızı kavramalısınız.» (Lenin, Eserler, Alm. Bas., Berlin, C. 30, sf. 146)

İşte günümüzde dünya komünist ve işçi partilerinin, birçok eski sömürge ve yeni ulusal Afrika ve Asya devletleri için önerdikleri kapitalist olmayan yol kavramı Lenin'in bu öngörüsü üzerinde geliştirilmiştir.

Lenin ekonomik bakımdan geri ve kapitalizm aşamasına girmemiş ulusların sosyalizmi kurmuş proletarya yardımıyla kapitalizm aşamasını atlamasının mümkün olduğunu söyler. Lenin bu konuda Sovyet devletine önemli görevler düştüğüne inanmaktaydı: «Şayet devrimci muzaffer proletarya geri ülkelerde sistemli bir propaganda yürütmeğe başlarsa ve eğer Sovyetler hükümetleri kendi tasarruflarındaki tüm araçlarla o ülkelere yardım ederlerse, bu durumda geri uluslar için kapitalist aşamanın kaçınılmaz olduğunu düşünmek yanlış olur.» (Lenin, Bütün Eserleri, C. 41, sf. 246)

Gene Lenin ulusal kurtuluş sorununun önemli bir gündem maddesi olarak tartışıldığı Komintern İkinci Kongresine sunduğu ve «uluslar ve Sömürgeler Sorunu» başlığını taşıyan raporunda (1920) şöyle diyordu: «Karşılaştığımız sorun şuydu: Bugün artık kurtuluşlarını kazanma yolunda olan ve savaştan (Birinci Dünya Savaşından) sonra aralarında ilerici gelişime doğru bir eğilim gösteren ülkeler bulunan geri kalmış halklar için ekonomik gelişmenin kapitalist aşamasının zorunlu olduğu şeklindeki bir görü-

şü doğru olarak kabul edebilir miyiz? Biz buna olumsuz cevap verdik... ileri ülkelerin proletaryasının yardımıyla geri uluslar kapitalist aşamayı atlayarak Sovyet düzenine ve belli gelişim aşamalarıyla komünizme varabilirler.» (Lenin, C. 41, sf. 120)

Lenin bir başka vesile ile yaptığı bir değinmede, kapitalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelesinin sosyalist değişime dönüşmesi konusunda şunları söyler: «Dünya devriminin kararlı mücadelelerinde, dünya nüfusunun daha büyük bölümünün hareketi, başlangıçta ulusal kurtuluş hedefini taşıırken, sonradan kapitalizme ve emperyalizme karşı dönüşür.» (C. 44, sf. 38)

Kapitalist olmayan yol modelinin ne gibi ülkeler için geçerli olduğunu ileride daha ayrıntılı olarak işleyeceğiz. Fakat burada Lenin'e atıfta bulunurken onun kullandığı bir terimi hatırlatmak için bu gibi ülkelerin sınıfsal durumunu bir cümleyle açıklamak istiyoruz: Eğer ekonomik bakımdan geri ve kapitalist üretim ilişkilerinin henüz egemen olmadığı bir ülkede yerli burjuvazi ve onunla bağıntılı sınıf güçleri genel bir demokratik programı gerçekleştirmekten aciz ise ve aynı zamanda orada işçi sınıfı henüz devrimi yürütecek devrime öncülük edebilecek bir konuma ulaşmamışsa, dünya sosyalizminin etkisi ile küçük burjuva çevrelerinin ve özellikle intelligentsiya (aydınlar) içindeki devrimci-demokratik güçlerin temsilcileri yarı-proletar yoksul yığınların da desteğiyle iktidara gelebilirler ve sonuçta sosyalizme kadar uzanabilecek olan değişiklikleri gerçekleştirmeye başlayabilirler. (Kapitalist - olmayan yol'un ünlü çağdaş teorisyenlerinden Marksist-Leninist bilim adamı R. A. Uljanowski kapitalist olmayan halkınma yolunu izleyen ülkelerin iktidarı için böyle bir açıklama getirmektedir. Demokratik Alman Cumhuriyetinde aynı konuya eğilen bilim adamlarından Rathmann ve Schilling ise 1971'de Sofya'daki bir bilimsel kollekyuma sundukları ortak tebliğde bu tanıma atıf yaparak, aynı kavramı (kapitalist olmayan yol olgusunu) Lenin'in «bir küçük burjuva cumhuriyetinden sosyalizme giden yol» olarak tanımlamış olduğunu (Seçme Eserler - iki ciltte, C. 1. sf. 384) hatırlatırlar.

Özetlersek, gerek Marx ve Engels, gerekse Lenin, ileri ülkelerin proletarya devrimleri ile bütünleşme halinde kapitalizm öncesini yaşayan geri ülkelerin kapitalizmi atlayarak sosyalist kuruluşa ulaşabilmelerinin mümkün olduğunu söylemişler ve özellikle dünyanın ilk muzaffer sosyalist devriminden sonra Lenin, sosyalist devletin ve muzaffer proletaryanın yardım ve etkisiyle, geri ulusların kapitalizm aşamasına girmeden sosyalizme yönelmelerinin mümkün olduğunu göstermiştir. Tarihsel sosyal pratik ise bu olağanüstü üstün öngörülerini tümüyle doğrulamıştır.

Ne var ki Lenin'in sağlığında hem ulusal kurtuluş hareketleri bugünkü gibi büyük yaygınlık kazanmamıştı, hem de Sovyet devleti dış ve iç

düşmana karşı henüz proletarya iktidarını sağlamlaştırıp, sosyalist ekonomiyi bugün vardığı üstün başarılarla ulaştıramamıştı. Bu nedenle, Lenin'in konuyu daha derinlemesine incelemeğe vakti olmadı. Sadece teorik temelleri ve ipuçlarını vermekle yetindi.

Daha sonraki gelişimlerde, Sovyet devletinin pekişmesiyle ve Doğu'da ulusal kurtuluş hareketinin güçlenmesiyle sorun Komintern içinde çeşitli şekillerde tartışıldı. «Kapitalist-olmayan yol» terimi ilk olarak Komintern'in Altıncı Kongresine Otto Kuusinen tarafından sunulan raporda kullanılmıştır. Kuusinen sömürge ve yarı-sömürgelerdeki devrimci hareketler üzerine hazırladığı raporda Lenin'in kendi sağlığında sözkonusu ülkeler için ortaya koyduğu bu önemli teorik görev üzerinde çalışma yapmak gerektiği dile getiriliyordu. Komintern'in ünlü liderlerinden ve teorisyenlerinden Kuusinen şöyle diyordu: «**geri ülkelerde, kapitalist olmayan yolla kalkınma olanaklarını seferber etmek. Bu çok önemli teorik çalışma yerine getirilememiştir, hatta hiçbir tezde bile yer almamıştır. Bu konuyu gerektiği gibi inceleme olanağı bulamadık.**» (La Correspondance Internationale, Sayı: 113, 29 Eylül 1928, Paris, sf. 1226)

Bu konuda yapılan çeşitli tartışmalar bir sonuca bağlanmadı. Bilindiği gibi o sıralarda Komintern'de sekterizm eğilimleri vardı. İLKE'de yayınlamakta olduğumuz Dünya Komünist Hareketinin Stratejisi başlıklı tarihsel-kronolojik incelemede, Avrupa'da proletarya devrimleri ve sosyal demokratlara karşı komünistlerin tutumları konusunda Komintern yürütmesinin de belli sekter tutumlar takındığını söylemiştik. Aynı durum sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki devrimci hareketler için de sözkonusu idi. Komintern Yürütmesi, örgüt içindeki «Sol» komünistlere karşı mücadele verirken kendisi de — daha sonra ifade ettiği gibi — belli sekterizm eğilimleri taşımaktaydı. Komintern merkez yöneticilerinden Kuusinen bu konuda daha sonra şunları yazıyordu: «Tarihçilerimiz ve propagandist uzmanlarımız bizim yayınlarımızı eleştirmek ve hele özellikle IV cü Kongre'de alınmış olan kararları yeniden gözden geçirmek hakkına sahiptirler. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde ulusal kurtuluş hareketi içinde ulusal burjuvazinin rolüyle ilgili tezleri içeren öğretiler üstünde, bu hakları açıkça belirgin kılıyor. Sömürgeler sorunuyla ilgili tezlerin formüleleştirildiği dönemde, bunlara bağlı öğretiler, belirli bir sekter tutum taşıyorlardı. Günümüz koşulları içinde ve özellikle Sovyetler Birliği'nin etkinliğinin hızla arttığı dönemde Üçüncü Enternasyonal'in o günkü öğretileri artık gerçekliğe uygun düşmemektedir.» (O. Kuusinen, Seçme Eserler, 1966, sf. 509)

Gerçekten de İkinci Dünya Savaşından sonra pekçok ülkede birden işçi sınıfının iktidara gelmesi ve dünya sosyalist sisteminin kurulması ile birlikte, sosyalist sistem ile kapitalist sistem arasındaki mücadelenin belirleyici karakteri ve sosyalist sistemin dünya devrimci sürecindeki öncü

rolü büsbütün arttı. Gene ikinci Dünya Savaşını izleyen 4 dönemde Asya ve Afrika'da ulusal kurtuluş hareketi görülmemiş boyutlar kazandı. Çok sayıda ulusal demokratik devrim gerçekleşerek, genç ulusal devletler kuruldu. Bu devrimlerden işçi sınıfının öncü olduğu birkaç devrim dışında diğerlerinde ya ulusal burjuvazi başı çekiyordu, veya çoğunlukla, herhangibir sınıf devrime öncülük edecek durumda değildi.

Bugün Asya ve Afrika'nın yeni kurulan pekçok genç ulusal devletinde yönetimde bulunan devrimci demokrasi'ler halk yığınlarının desteği ve sosyalist sistemin güçlü dayanışması ve yardımları ile feodalite'den kapitalizmi atlayarak, sosyalizmin maddi ve objektif, teknolojik önkoşullarını yaratmağa çalışmaktadırlar. Gene bu genç ulusal devletler arasında daha şimdiden kapitalizme girerek emperyalizme teslim olmuş Kenya, Fil-dişi Sahilleri vb. ya da yaşanmış olanlar da bulunduğu gibi, hangi yolu izleyeceği henüz belli olmayan ve bir çeşit devlet kapitalizmini uygulayan ülkeler de bulunmaktadır.

Kapitalist olmayan yol modelini izleyen ülkeler arasında da gerek uygulama gerekse yönetimdeki devrimci demokrasinin ideolojik eğilimleri bakımından belli farklılıklar göze çarpmaktadır; kapitalist olmayan yol'u uygulayan devrimci demokrasilerden bir kısmında,

a — Bilimsel sosyalizm ideolojisi resmi ve temel ideoloji olarak ilân edilmiştir (Brazaville Kongosu, Gine, Yemen Demokratik Cumhuriyeti, Somali Demokratik Cumhuriyeti, Benin Demokratik Halk Cumhuriyeti. Bu ülkelere Angola ve Mozambik'i de katabiliriz)

b — Diğer bir kısım kapitalist olmayan yol ülkesi ise bilimsel sosyalizmi benimsediklerini açıklamışlardır. Kendilerine Afrika sosyalizmi, Arap sosyalizmi vb. gibi adlar bulmaktadırlar ve bu yönetimler gerçekten de birinci gruptakilerden farklıdırlar.

Ama her iki grup kapitalist olmayan yol ülkesinde de yapılacak görevler temel olarak aynıdır, üretici güçlerin gelişkinlik düzeyinin yükseltilmesi, sosyalizmin maddi ve teknik önkoşullarının elverecek bir oluşuma varılması... vb... Birinci kategoride sıraladığımız ülkelerin yönetimleri bu hedefe ve bilimsel sosyalizmin öngördüğü sosyalist toplum sistemine varmak istediklerini açıklamışlardır.

SOSYALİZMİN MADDİ ÖNKOŞULLARI NEDİR?

Sosyalizmi, sadece sömürücü toplumun yolacağı kötülükleri ortadan kaldıracak bir ekonomik sistem olarak anlamak, yani konuya daha çok ülküsel ve inanç açısından yaklaşmak, sosyalizmin bilimsel ve biricik doğru öğreti olduğunu gözardı etmek, sosyalizmin, herşeyden önce bir BİLİM olduğunu kavrayamamak, çoğu kez bir küçük burjuva aydın tavrıdır.

Bu bakımdan sosyalizmi kalıplardan ve «n'as»lardan ibaret bir din ya da bir mezhep gibi kabul eden anlayış bilimle bağdaşmaz. Küçük burjuva sapmalarının temelinde, kendi zümresel (sınıfsal) özelliklerinin yanı sıra, sübjektif olarak böyle bir algılayışın ve psikolojik faktörün de etkisi vardır. Günümüzde bile sosyalizmin bilimsel öğretisi yeryüzünde bu denli yaygınlaştığı halde, pekçok aydın, bu bilimi öğrenmeden ya da kavramadan, özümlemeden sosyalizmi benimserler. Onlar, daha çok sosyalizmin içinde taşıdığı insancıl'lığın ve yüksek ideallerin ve en önemlisi insanın insanı sömürmesine karşı çıkışın ve de sosyalizmin dünya çapında sürekli olarak kazandığı göz kamaştırıcı başarıların, giderek artan etkinliğinin etkileri altında kalarak, bilimi iyice kavramadan sosyalizme gelmişlerdir. Onlar sosyalizmi, insancıl bir öğretiyi ve ekonomik bir kalkınma yöntemi düzeyine indirgeyerek, bilimsel değerini ikinci plana iterler ya da hiç önemsemmezler.

Oysa sosyalizm, bir ahlâk, bir insancıl öğretiyi, bir ekonomik sistemden de öte, bir BİLİM'dir ve biricik bilimdir. Bu gerçeği kavrayamayan aydın, bu bilimi özümleyemeyen küçük burjuva sosyalisti, ne denli iyi niyetli olursa olsun, mutlaka yanlış akımlar içinde sürüklenmeğe mahkûmdur.

Kapitalist-olmayan yol konusunu incelerken, bu vurgulamayı yapmamız bir kez daha gerekli oldu. Evet, sosyalizm, bir ahlâktır, bir insancıl ülküdür, insanın kurtuluşunu amaçlayan bir doktrindir, bir idealdir, bir ekonomik ve sosyal sistemdir, ama sosyalizm herşeyden önce BÜTÜNSSEL BİR ÖĞRETİ'dir... Bir bilimdir. **Ve işçi sınıfının bilimidir.** Bilimsel sosyalizmin kurucuları «sosyalizm işçi sınıfının bilimidir» dedikleri zaman, bunu «işçi sınıfına karşı duydukları sübjektif sevgi ve sempatiden dolayı» söylemiş değillerdir. Binlerce yıllık insanlık toplumunu maddeci temel üzerinde ve diyalektik yöntemle inceleyen, içinde yaşanan kapitalist toplumun bilimsel eleştirisini getiren bilimsel sosyalizm kurucuları, insanlık toplumunun tarihsel evriminin kapitalizmden sonra sosyalizme varacağını, bunun kaçınılmaz olduğunu, zorunlu olduğunu göstermişler, **sosyalist toplumun anahatlarını koymuşlardır.** Ve bu toplumu ise ancak ve ancak işçi sınıfının kurabileceğini objektif bir gerçeklik olarak, bilimin gereği olarak göstermişlerdir. Bilimsel sosyalist öğretilerde keyfi, sübjektif ve dileklere bağlı tek bir yan yoktur. Bilimsel öğretinin kurucuları işçi sınıfının tarihsel misyonunu gösterirken, bunu bir dilek olarak değil, tarihsel determinizmin dayattığı bilimsel bir objektivite olarak koymuşlardır.

İnsanlık toplumunun veya bir ülke toplumunun evrimini gözlediğimizde, o ülkede sosyalizmin kurulabilmesi için, sosyalizmin maddi, teknolojik, kültürel koşullar zorunludur. Eğer bu objektif koşullar yoksa, onlar yaratılincaya kadar sosyalizm kurulamaz. Bir örnek verecek olursak, Brazaville Kongo'sunda bugün işbaşında olan yönetim onbeş yıl önce iktidarı

devraldığı zaman **Enternasyonal** marşını ulusal marş ilân etmiş ulusal bayrak olarak da Kızıl bayrağı seçmiş ve kendisinin komünist olduğunu açıklamıştı. Ama bugüne dek, aradan geçen süre içinde aynı yönetim kazanmış olduğu sayısız başarılarla rağmen, bu ülkede henüz sosyalizm (işçi sınıfı iktidarı ve sosyalist kuruluş) gerçekleşmiş değildir. Çünkü prekapitalist ve hatta pre-feodal ilişkilerin tasfiyesi ve sosyalist kuruluşun maddi önkoşullarının yaratılması süreci sona ermemiştir.

Bilimin öngördüğü anlamda bir sosyalist ekonominin ve toplum düzeninin gerçekleşmesi (yani sosyalist kuruluş) için gerekli objektif koşullar nelerdir? Bu noktayı kısaca hatırlatmak istiyoruz:

- Sosyalist toplum, herşeyden önce üretim araçlarının kolektif mülkiyetini öngörür.

• Bu kamu mülkiyetinin gerçekleşmesi için, ekonomik planda üretim araçlarının millileştirilmiş olması, yani devletin kontrolünde bulunması yeterli değildir. Bu devlet ulusal, demokratik ve devrimci bir karakter taşısa bile, bu nitelikler yeterli değildir. Yani büyük üretim araçları mülkiyetinin özel ellerde olmaması, o ülkede sosyalizmin varolduğuna delalet etmeğe yetmez. Böyle bir durumda sorulacak ana soru sözkonusu **devletin sınıf karakterinin** ne olduğudur. Bu devlet bir proletarya diktatörlüğü müdür, yani bir işçi sınıfı devleti midir, yoksa devrimci-demokratik bir devlet midir (ya da hatta mevcut sistem bir devlet kapitalizmi midir?)

İşte bu soruya verilecek cevap, yani **alt yapı ve üst yapı bütünlüğü** bilimsel sosyalizmin öngördüğü sosyalist toplum ilkelerine uygun düşüyorsa, o ülke sosyalist bir ülkedir, aksi halde o ülke ya sosyalist değildir, ya da genel olarak bir sosyalist ekonomi sözkonusudur, fakat bilimden önemli sapmalar vardır.

Üretim araçlarının sosyalist kamusal mülkiyetine ulaşmak için gerekli asgari objektif koşulları şöyle sıralayabiliriz:

- Üretimin sosyal karakteri ve toplumdaki sosyal işbölümü sosyalist mülkiyete elverecek düzeye gelmiş olmalıdır.
- Bu ise iki yanlı bir faktörü zorunlu kılar: a) birincisi ülkedeki teknolojik gelişim ve sanayileşme, sosyalist kuruluşu uygun düşecek düzeyde olmalıdır, b) Bunun doğal bir sonucu olarak, sosyalizmi kullanan işçi sınıfı yeterli nitel ve nicel güce ulaşmış bulunmalıdır... Eğer bir ülkedeki teknolojik gelişim, üretimin sosyal karakteri, sosyalist kuruluşu elverecek düzeye varmamışsa, doğal olarak o ülkede işçi sınıfının varlığı ve toplumsal ağırlığı da ya hiç yoktur veya son derece azdır.
- Sosyalist kuruluşun maddi önkoşullarından birisi de, önemle belirt-

meliyiz ki, o ülkede bir işçi sınıfı partisinin Marksist-Leninist bir partinin) varlığı ve sosyal devrime öncülük yapabilecek, kitlelere rehberlik edebilecek, ülkeyi sosyalizme götürebilecek yetkinliğidir.

- Bir ülkenin kültürel düzeyi de Lenin'in gösterdiği gibi, sosyalizmin kuruluşu için gerekli önkoşullardan birisidir. (Lenin, Bütün Eserleri, C. 45, sf. 381)

İşte bu kritik nokta sosyal devrim sorununda büyük önem taşır. Sosyalizmin maddi önkoşullarının varolmasının zorunluluğu kavramını hiçbir zaman Menşevik tarzda anlamamak gerekir. Yukarıda da bir vesileyle belirttiğimiz gibi, Menşevikler ve İkinci Enternasyonal oportünistleri **objektivizm** adı verilen bir sağ sapma anlayışıyla, sosyalist devrim için kapitalizmin daha fazla gelişmesinin beklenmesini öneriyorlardı. Gerçekten de, sosyalist kuruluş için üretimin sosyal karakterinin ve sosyal işbölümünün gelişmiş olması, teknolojinin bu koşulları yaratacak olgunluğa varmış olması gerektiği tartışılmaz bir teorik doğrudur. Fakat bu teorik doğru, hiçbir zaman sosyalist kuruluşun önkoşullarını objektivist bir tarzda anlamağı gerektirmez. Eğer bir ülkede teknolojik gelişim ve üretimin sosyal karakteri, sosyal devrime öncülük edebilecek ağırlıkta bir işçi sınıfı yaratmışsa, ve gerek o ülkedeki, gerekse o ülke işçi sınıfındaki kültürel düzey ve bilinç derecesi, işçi sınıfının örgütlenme düzeyi, sosyal devrimi gerçekleştirerek, toplumu sosyalizme götürmeğe elverişli ise, sosyalist kuruluşun maddi önkoşulları var demektir. Aksi halde sosyalist kuruluşu amaçlayan sosyal devrimin gerçekleşmesi için varolan önkoşullara rağmen beklemeyi önermek, uzlaşmacı bir tavidir. Eğer bu anlayışla bakacak olursak, bugün kapitalist ülkeler arasında sosyalist toplum ve sosyalist kuruluş için maddi önkoşulları en fazla gelişmiş ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğunu görürüz... Ama üretici güçlerin gelişkinliği, emeğin sosyal karakteri ve sosyal işbölümü bakımından, teknolojik düzey bakımından eskiden ondan çok daha geri ülkeler, bugün sosyalizme geçmişler ve geçmektedirler. Gene aynı mantıkla bakacak olursak, 1917 devriminden önce, Batı'nın ileri kapitalist ülkelerinde sosyalist kuruluşun önkoşulları, Rusya'dakinden çok daha fazla olgunlaşmış idi. Ama sosyalist devrim ve sosyalist kuruluş Rusya'da gerçekleşti.

Hiç kuşkusuz, sosyalist kuruluş konusunda sağ-oportünistlerin objektivizmine düşmekten kaçınırken, «sol» oportünistlerin (goşistlerin) macceracı sübjektivizmine de düşmemek gerekir. Örneğin sosyalist kuruluş için maddi ve teknolojik ya da kültürel önkoşulların bulunmadığı, üretici güçlerin sosyalist kuruluşu elverecek düzeyde gelişmediği ve prekapitalist ilişkilerin (hatta pre-feodal ilişkilerle birlikte) egemen ve güçlü olduğu işçi sınıfının toplumsal ağırlığının sosyal devrime, hatta ulusal demokratik devrime öncülük edebilecek nitelik taşımadığı Asya ve Afrika ülkeleri için

sosyalist kuruluş önermek, ya da aynı mantıkla bu ülkelerin kapitalizmi atlayarak sosyalizmin maddi, teknolojik, kültürel önkoşullarına varması için geçerli ve gerekçi yol olan kapitalist-olmayan kalkınma modelini reddetmek, bu tezi goşist revizyonistlerin bilimsiz safsata dilleriyle «revizyonist» ilân etmek, Marksizm-Leninizm'den uzaklaşmak demektir.

KAPİTALİST OLMAYAN YOL KAVRAMINI ÇARPITAN REVİZYONİSTLERİN ORTAK NOKTASI MİLLİYETÇİLİK'TİR:

Maceracı goşist revizyonizm bilim dışı bir akım, bir sapma, yani bir **oportünizm** olduğu için ve temelinin milliyetçiliği taşıdığı için, bir yandan dünya devrimci sürecinin bütünlüğünü ve sosyalist sistemin tayin edici rolünü inkâr ederek ulusal kurtuluş hareketini mutlaklaştırırken, öte yandan, bu süreç içinde olan pekçok ülkede, bağımsızlıktan sonra bile, sosyalizmin maddi önkoşullarının bulunmadığını kavramaz, ya da kavramak işine gelmez. Maceracı «sol»-oportünistlerin bu gibi ülkeler için ne önerdikleri de belli değildir. Kimi Troçkistler veya Troçkist motifli goşistler, bu ülkeler için «sosyalist» devrim önerirken, goşist revizyonistlerin geri kalan geniş kesimlerinin bu konuda hiçbir görüşleri yoktur. Bu maceracılar, Türkiye'de de sık sık görüldüğü gibi, hem ulusal kurtuluş hareketini mutlaklaştırıp, adeta «herşey» düzeyine yükseltirler, hem ulusal kurtuluş hareketinde işçi sınıfının öncülüğünü önemsemezler ve hem de işçi sınıfının öncülük koşullarına sahip olmayan ve sosyalizmi kurabilecek teknolojik, objektif gelişim düzeyine ulaşmamış bulunan bu ülkelere, bağımsızlık elde edildikten sonra ne yapılması gerektiği hakkında hiç bir şey söylemezler. Onlar sadece, dünyadaki esas belirleyici mücadelenin sosyalist sistemle kapitalist sistem (emperyalizm) arasında geçtiği gerçeğini yadsırlar ve ulusal kurtuluş hareketlerini ön plana çıkararak dünya devrimci sürecinin bu iki temel bileşimini birbirinden tecrit etmeğe çalışırlar, yani emperyalizmin ekmeğine yağ sürerek dünyadaki temel devrimci güçler arasına bölücülük sokmak isterler.

Şu halde sosyalizmin gerekli maddi önkoşullarına sahip bulunmayan genç ulusal devletlerin kapitalizmi atlayarak (kapitalist-olmayan yol'dan) sosyalizme varma çabalarına karşı çıkan goşist revizyonistler hangi amacı gütmektedirler? Şurası açıkça bellidir ki, «sol»-revizyonistlerin bu tutumlarıyla güttükleri temel motif **milliyetçilik** ve **anti-Sovyetizm**'dir. Çünkü onlar binbir türlü anti-kömünist ve anti-Sovyet şartlanmalar altında yetişmişlerdir. Burjuva dünya görüşünün tortularından kurtulamamış bir küçük burjuva milliyetçiliğini içlerinde taşımaktadırlar. Öte yandan ulusal kurtuluş hareketleri üzerinde dünya sosyalist sisteminin ve özellikle Sovyetler Birliği'nin giderek artan büyük etkenliği onları rahatsız etmektedir. Onların çoğu, **küçük devlet şovenizm**'inin etkisi altındadırlar. Çünkü onlar bağım-

sızlık kavramını işçi sınıfı biliminin öngördüğü biçimde değil, küçük burjuva milliyetçiliğinin anladığı şekilde almaktadırlar. Proletarya açısından gerçek ve biricik bağımsızlığın **burjuvaziden ve kapitalizmden bağımsızlık** demek olduğunu, emperyalizmden kurtulmak demek olduğunu anlamak istemezler. Proletaryanın uluslararası birliği ve dayanışması onların küçük burjuva hayalhanelerine ve besledikleri milliyetçi duygulara ters düşer. Bu nedenle bu unsurlar, ilerici ve anti-emperyalist konumlarına rağmen, —Maocular gibi karşı-devrimci bir nitelik taşımamakla birlikte— milliyetçi bir sapmayı temsil ederler ve Sovyetler Birliği ile sosyalist sistemi «revizyonist» kabul ederek anti-Sovyetizm motiflerini taşırlar.

Öte yandan, kapitalist-olmayan yol kavramı konusundaki sağ oportünist sapmalar arasında başlıca iki belirgin eğilim ortaya çıkmaktadır. Bunların bir kısmı kapitalist-olmayan yolu, kapitalizm ile sosyalizm arasında bir «üçüncü yol» olduğu şeklindeki reformist görüşlere kanıt olarak gösterirler. Diğer bir kısım sağ oportünistler ise, kapitalist-olmayan kalkınma yolunu, «milli sosyalizm» olarak tanıtır. Bilimin, her ülkede sosyalizmin kendine özgü bir yol izleyeceği» şeklindeki genel doğrusunu çarpıtarak, özgüllükleri ön plana çıkarıp, sosyalizmin bilimini tahrif etmek, onun temel prensiplerinden uzaklaşmak için kendilerine bir araç olarak kullanırlar. Oysa kapitalist-olmayan yol konusundaki Marksist-Leninist kavram, bu yolun sosyalizm olmadığını, ya da bir üçüncü yol da olmadığını defalarca ve ısrarla belirtir. Bu sapma tutumlarının altındaki temel motif milliyetçilik ve reformizmdir. Gene kimi sağ revizyonistler Marksizm kisvesi altında kapitalist-olmayan yolu sosyalizm, ya da bir üçüncü yol olarak tanıtarak onu mutlaklaştıran ve kendi sapmalarına kalkan edinen bu sağ revizyonistlerden başka, bir kısım sağ oportünistler de sözde Marksist kavramlar ardına gizlenip, kapitalist-olmayan yol'a karşı çıkarlar. Bu revizyonistler de, tıpkı kapitalist-olmayan yolu abartan sağ sapmacı ya da «sol»-revizyonist kafadarları gibi milliyetçi ve anti-Sovyet dürtülerle davranırlar. Çünkü kapitalist-olmayan yol ülkelerindeki sosyalist sistemin ve Sovyetler Birliği'nin büyük nüfuzu onları rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlık ise, bilimsel bir gerçeklik olan kapitalist-olmayan yol modelini inkâra götürür.

Görüldüğü gibi reformist sağ-oportünistlerle, goşist «sol»-oportünistler, yani sağ ve sol sapma, bir kez daha, (bir noktada daha) buluşmuş olurlar. Onları birleştiren ortak temel ise, hiç kuşkusuz, milliyetçiliktir, işçi sınıfı biliminden uzaklaşmışlıktır, revizyonizm ve anti-Sovyetizm'dir.

İncelememizin birinci bölümünde, «kapitalist-olmayan yol» kavramının teorik temellerini ele aldık. Yazımızın devamında, kapitalist-olmayan yol modelinin hangi ülkeler için geçerli olduğunu ve uygulama yöntemlerini, görevlerini çeşitli örneklerle inceleyecek ve bu yolun kapitalist bir ülke olan Türkiye için neden herhangi bir geçerlilik taşımadığını, herhangi bir stratejik ve taktik sorun dahi olmadığını göstereceğiz.

ilke 10 LİRA

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜSTAV